

NY CARLSBERG GLYPTOTEK MÜZESİ'NDE KORUNAN DÜVER BULUNTUSU PIŞMIŞ TOPRAK ANTEFİKSLER

TERRACOTTA ANTEFIXES FOUND AT DÜVER, IN THE NY CARLSBERG GLYPTOTEK MUSEUM, COPENHAGEN

Makale Bilgisi

Başvuru: 16 Ocak 2019
Hakem Değerlendirmesi: 29 Ocak 2019
Kabul: 22 Kasım 2019

Article Info

Received: January 16, 2019
Peer Review: January 29, 2019
Accepted: November 22, 2019

DOI : 10.22520/tubaar.2019.25.010

Sedat AKKURNAZ *

Anahtar Kelimeler: Düver, Arkaik Dönem, Antefiks, Mimari Terrakotta, Anadolu, Arkeoloji

Keywords: Düver, Archaic Period, Antefix, Architectural Terracotta, Anatolia, Archaeology

ÖZET

Bu makalede, Burdur İli, Merkez İlçesi sınırları içindeki Yaraşlı Gölü kenarında yer alan ve antik ismi bilinmediği için arkeoloji dünyasında Düver olarak anılan yerleşimden bulunmuş bir grup pişmiş toprak antefiks incelenmiştir. Bilinmeyen yöntemlerle yurt dışına çıkarılmış olan ve dünyanın dört bir yanındaki müzelere dağılmış durumdaki Düver mimari terrakottalarının önemli bir kısmı ise günümüzde Kopenhag Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi'nde korunmaktadır. 2008 yılında Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi'nde Anadolu mimari terrakottaları üzerine yaptığımız çalışmalar sırasında belgelenen bu antefikslerin ölçüleri alınıp, fotoğrafları çekilmiş, kataloglama çalışmaları yapılmıştır. Arkaik Döneme ait olan bu antefiksler, nadir bulunan arkeolojik eserler olması nedeniyle, Arkaik Dönem Anadolu çatı kaplama elemanları hakkında son derece değerli bilgiler sunmaktadır. Makalenin amacı, söz konusu antefikslerin üzerlerindeki bezeklerin stili, işçiliği, yapım tekniği hakkında bilgiler vermek ve bezeklerin kökenini belirleyip, bölgeler arası atölye ilişkilerini saptamaktır. Kalıpta üretilen ve daha sonra boyanan bu eserlerin üretim aşamaları incelenmiş, kalıp tipleri, boyama üslupları ve kullanılan renkler tespit edilmiştir. Antefikslerin formu ve işlevi üzerinde durulmuş, Lydia, Ionia, Aiolis, Phrygia, Karia bölgelerinden bulunmuş benzer örnekler ile karşılaştırmalar yapılmıştır. Üretim ilişkisi, gezici iş yapan usta-sanatçıların bölgeler arası faaliyetleri bu malzemeler üzerinden değerlendirilmiştir.

* Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE E-mail: sakkurnaz@gmail.com.
ORCID: 0000-0001-5385-6222

ABSTRACT

In this article, a group of terracotta antefix are being examined, which were found in the mound of Düver – called so because the ancient name is unknown – at the shores of Yaraşlı Lake, within the limits of Merkez town, city of Burdur. A significant part of the Düver architectural terracottas which were transported out of the country by undetermined means and scattered all over the world, is being preserved in The Ny Carlsberg Glyptotek Museum in Copenhagen today. During our studies on the Anatolian architectural terracottas in The Ny Carlsberg Glyptotek Museum in Copenhagen in 2008, these antefixes have been documented, measured, photographed and catalogued. These terracotta antefixes from the Archaic Period are rare archaeological finds, these give invaluable information about Anatolian roofing elements in Archaic Period. The purpose of this article is to give information on their style, workmanship and embellishment technique of ornaments, determine the origin of the ornaments and ascertain interregional workshop relations. Production stages of works of these artefacts which were mould produced then painted, have been studied, their mould types, painting styles and the used colors have been detected. The forms and functions of the Antefixes have been discussed and the similar examples that were found from Lydia, Ionia, Aiolis, Phrygia and Caria have been compared. Production relationship and interregional activities of itinerant craftsman-artist have been explained through these materials.

1. GİRİŞ

Bu çalışmada, Burdur İli, Merkez İlçe sınırları içinde kalan ve antik ismi bilinmediği için arkeoloji dünyasında Düver olarak anılan Yaraşlı Gölü kıyısındaki yerleşimden bulunmuş olup, günümüzde Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi'nde korunan bir grup pişmiş toprak antefiks ele alınmıştır. Düver'de bulunmuş olup, şu an dünyanın dört bir yanındaki müzelere dağılmış durumdaki mimari terrakottalar Anadolu genelinde bilinen en büyük mimari terrakotta gruplarından birini oluşturmaktadır. Zengin repertuvara sahip olan Düver mimari terrakotaları¹, yapılarda kullanıldıkları yere göre sınıflandırıldıklarında işlevlerine göre değişik gruplardan oluşmaktadır. Üzerinde figürlü sahnelerin işlenmiş olduğu geison kaplama plakaları, geometrik bezekli friz ve eğimli sima plakaları, lotuslu ve diş motifli yanal simalar, volutlü akroter, palmetli antefiksler, stroter ve kalypterlerin bir arada kalıplandığı kiremitler, yarım dairesel mahya kiremitleri, oluklu saçaklık kiremidi gibi ana başlıklar altında toplanabilir².

2008 yılında Ateşlier ile birlikte Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi'nde korunan Anadolu kökenli mimari terrakotaları üzerine gerçekleştirdiğimiz çalışmalar³ sırasında, müzedeki sergi salonunda ve müze deposunda Düver buluntusu antefiksler ve plakalar olduğu tespit edilmiştir. Müzeye nasıl kazandırıldığı belli olmayan bu mimari terrakotalar, daha önceden müze adına basılmış katalog niteliğinde bir kitapta⁴ envanter numaraları yazılarak, buluntu yerleri belirtilmeden kısaca tanıtılmıştır. Çalışmalarımız sırasında söz konusu malzemeler arasında; üzerinde figürlü sahnelerin işlenmiş olduğu geison kaplama plakaları, geometrik bezekli friz ve eğimli sima plakaları, lotuslu ve diş motifli yanal simalar ve yarım disk biçimli antefiksler olduğu görülmüştür. Åkerström⁵, Thomas⁶, Greifenhagen⁷, Cummer⁸ ve Buzzi⁹ gibi araştırmacıların yayınlarıyla karşılaştırmalar yapılmış ve bu mimari terrakotaların Düver buluntusu olduğu anlaşılmıştır. Düver'den

gitmiş bu eserlerden sergide olanlar vitrinlerden çıkarılıp çalışılmış, sergilenmeyen eserler ise depoda incelenmiş, ölçüleri alınıp, detaylı fotoğrafları çekilerek, kataloglamaları yapılmıştır.

Bu makalenin konusunu oluşturan antefiksler söz konusu müze katalogunda¹⁰ bazılarının fotoğrafları sunularak, envanter bilgileri ve kısmen hatalı olan ölçüleri verilip, başka herhangi bir değerlendirmede bulunulmadan, hatta buluntu merkezleri dahi belirtilmeden Arkeoloji dünyasının bilgisine sunulmuştur. Buzzi ise Zürih'te bulunan Düver mimari terrakotaları üzerine yazdığı bir kitapta Zürih grubunu inceleyip, değerlendirmeler yaparken, benzer örneklerin Kopenhag'da da olduğunu belirtip, Johansen tarafından yayımlanan müze katalogunu referans göstermiş¹¹, ancak Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi'nde korunan eserler üzerinde bir değerlendirmede bulunmamıştır.

Kahya, Düver mimari terrakotaları üzerine yaptığı çalışmalarda dünyanın çeşitli müzelerine dağılmış durumdaki Düver antefikslerini incelemiş, alt gruplara ayırmış ve değerlendirmeler yapmıştır¹². Ancak, Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi'nde korunan eserler hakkında, müze kataloglarından elde edilen sınırlı bilgiler ışığında yorumlar yapmak zorunda kalmış¹³, hatta bu çalışmada Katalog 9'da verilen 6 yapraklı palmet bezekli antefiks ile ilgili müze katalogunda herhangi bir bilgi olmadığı için, tartışmalı olduğunu dile getirmiştir¹⁴. Ayrıca, Düver antefikslerinin bezeme repertuarı, bezek kökeni ve stil işçilikleri üzerinde fazla durmadan, sınırlı örnekler üzerinde karşılaştırma¹⁵ yaparak, Sardeis etkileri gösterse¹⁶ de, bezekleri pek dikkate almadan form özelliği yönünden Phrygia geleneği taşıdığı¹⁷ sonucuna varmıştır. Dolayısıyla daha önceki yayınlarda kısaca değinilen Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi'ndeki antefiksler gerçek ölçüleri verilerek, orijinal görünümünü yansıtan renkli fotoğraflar kullanılarak bu makaleye konu edilmiş, detaylıca değerlendirilmiştir.

Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi'ndeki antefikslerin bezeme yönünden ortak özellikler sergilediği, üslup birlikteliği içinde olduğu görülür. Üzerlerindeki kabartma yapılmış 3, 5, 6 ve 7 yapraklı palmetler ve mazgal meanderler ile boyayla işlenmiş dörtgenler

¹ Åkerström 1964, 49-53, Fig. 1-4; Thomas 1964-65, 64-70, Fig.4-14; Åkerström 1966, 218-223, Abb. 70; Greifenhagen 1966, 44-47, Abb. 1-2; Cummer 1970, 29-71, Fig. 1-11, Lev. 1-8; Serdaroglu 1982, 351, 354, Abb. 7; Johansen 1994, 233-235, Fig. 168-169, 173, 176-177; Buzzi 1999; Uçankuş 2002, 197-203; Glendinning 2007, 240-245; Kahya 2012; Kahya 2017, 81-118.

² Bu ana gruplamalar için öncelikle bk. Kahya 2012. Ayrıca bk. Akkurnaz 2013, 63-66, Lev. 12.

³ Ateşlier 2009, 155-156.

⁴ Johansen 1994, 232-237, Fig. 168-169, 173, 176-179.

⁵ Åkerström 1964, 49-53, Fig. 1-4; Åkerström 1966, 218-223, Abb. 70.

⁶ Thomas 1964-65, 64-70, Fig.4-14;

⁷ Greifenhagen 1966, 44-47, Abb. 1-2.

⁸ Cummer 1970, 29-71, Fig. 1-11, Lev. 1-8.

⁹ Buzzi 1999.

¹⁰ Johansen 1994, 235-236, Fig. 176-179.

¹¹ Buzzi 1999, 103, 108-110.

¹² Kahya 2012, 171-196; Kahya 2017, 94-95.

¹³ Kahya 2012, 174, 177, 179-181, 184-185, 471; Kahya 2017, 94-95.

¹⁴ Kahya 2012, 181, dn. 1; Kahya 2017, 94, dn. 126.

¹⁵ Kahya 2012, 180, 194; Kahya 2017, 94, 97.

¹⁶ Kahya 2012, 192, 306; Kahya 2017, 96.

¹⁷ Kahya 2012, 190, 192-193, 302-305, 310; Kahya 2017, 97, 105, 114.

ve serbest doldurma motifi gibi bezeklerin stilini ve işçiliği aşağıda ayrıntılı şekilde incelenmiş, çağdaş eserler üzerindeki benzer örneklerle karşılaştırmalar yapılmış, bezeklerin kökeni belirlenmiş, antefikslerin üretim tarihleri saptanmaya çalışılmıştır. Öte yandan, bu karşılaştırmalar sayesinde, üretim ilişkisi, gezici iş yapan usta-sanatçıların bölgeler arası faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Bu makalede ele alınan bir diğer konu ise antefikslerin üretim aşamaları olmuş, kalıplama ve boyama işçilikleri dikkate alınarak, yapım teknikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca mimari yönden incelenen eserler, Lydia, Ionia, Aiolis, Phrygia, Karia bölgelerinde bulunmuş mimari terrakottalardan benzer örnekler ile karşılaştırılmış, form özelliklerine ve işlevlerine dair değerlendirmeler yapılmıştır. Arkaik Dönemde bölgeler arası etkileşimler, sanatsal faaliyetler ve bölgeler arası ilişkiler saptanmaya çalışılmıştır.

Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi'ndeki antefiksler, envanter numaraları, müze içindeki yerleri ve ölçüleri verilerek, detaylıca tanımlanıp, Katalog 1-9'da (fig. 1-9) sunulmuştur. Eserler birer mimari eleman olduğu için katalog sıralaması işlevlerine göre yapılmış, ölçüleri dikkate alınarak yaklaşık 20 cm. genişliğe

Figür 1. Katalog 1'e Ait Antefiks, foto S. Ateşlier. / *Catalogue 1-Antefix, foto by S. Ateşlier.*

Figür 2. Katalog 2'e Ait Antefiks, foto S. Ateşlier. / *Catalogue 2-Antefix, foto by S. Ateşlier.*

Figür 3. Katalog 3'e Ait Antefiks, foto S. Ateşlier. / *Catalogue 3-Antefix, foto by S. Ateşlier.*

Figür 4. Katalog 4'e ait antefiks, foto S. Ateşlier. / *Catalogue 4-Antefix, foto by S. Ateşlier.*

Figür 5. Katalog 5'e ait antefiks, foto S. Ateşlier. / *Catalogue 5-Antefix, foto by S. Ateşlier.*

sahip olanlar Katalog 1-4'de (fig. 1-4), genişlikleri 24 cm. civarında olanlar ise Katalog 5-9'da (fig. 5-9) düzenlenmiştir. Yarım disk biçimli Lakonia tipi¹⁸ kiremitler sınıfına giren Düver antefikslerinin¹⁹ formu aynıdır, sadece kaplandıkları çatılara göre değiştiği için ölçülerinde farklılıklar vardır.

¹⁸ Winter 1993, 95-109, Fig. 11.

¹⁹ Kahya 2012, 171-196.

Figür 6. Katalog 6'ya ait antefiks, foto S. Ateşlier. / *Catalogue 6-Antefix, foto by S. Ateşlier.*

Figür 8. Katalog 8'e ait antefiks, foto S. Ateşlier. / *Catalogue 8-Antefix, foto by S. Ateşlier.*

Figür 7. Katalog 7'ye ait antefiks, foto S. Ateşlier. / *Catalogue 7-Antefix, foto by S. Ateşlier.*

Figür 9. Katalog 9'a ait antefiks, foto S. Ateşlier. / *Catalogue 9-Antefix, foto by S. Ateşlier.*

2. MİMARİ ÖZELLİKLER

2.1 İşlev

Antefiksler her ne kadar üzerlerindeki sahnelerden ve bezemelerden dolayı stilistik ve dekoratif özellikleriyle dikkat çekseler ve değerlendirmeye alınsalar da, bunlar nihayetinde, birer mimari eleman olup, belli profil özelliklerine göre kalıplanıp, özel ölçü standartlarına göre üretilmiştir. Özel işleve sahip olan ve çatıların yan yüzlerinde son kapama kiremidi olarak kullanılan bu mimari elemanlar dönemin çatı sistemleri, yapıların üst örtüsü ve genel anlamda Arkaik Dönem mimarisi hakkında değerli bilgiler sunar.

Antik Dönem çatılarında yanal simalı çatılar ve antefiksli çatılar olmak üzere iki farklı çatı sisteminin kullanıldığı bilinmektedir²⁰. Düver'den ele geçen mimari terrakottalar incelendiğinde, Düver çatılarında her iki çatı sisteminin de, antefiksli çatı sisteminin ve yanal simalı çatı sisteminin tercih

edildiği anlaşılmaktadır. Daha önce de pek çok çalışmaya konu olan Düver buluntusu lotuslu yanal simalar²¹ Düver'de yanal simalı çatının varlığını ortaya koyar. Yanal simalı çatılar dışında, bu çalışmaya konu olan antefikslerin de kaplandığı diğer bir çatı sistem olan antefiksli çatı sistemi de Düver çatılarında kullanılmıştır. Düver çatı sistemlerinde antefikslerle²² birlikte çatıların kenarlarına kaplanmış olan oluklu saçaklık kiremidi²³ parçaları ve diş motifli²⁴ oluklu kiremit örnekleri de ele geçmiştir.

Ana sahnelere kabartma işlenmiş palmetlerin yapraklarının sayıları değişiklik gösterse de, asıl belirleyici unsur antefikslerin genişlikleridir. Bu nedenle süsleme çeşitliğine göre değil de, mimari eleman oldukları için ölçülerine göre sınıflamak

²¹ Cummer 1970, 58, Fig. 4, Lev. 4.5; Winter 1993, 241; Buzzi 1999, 60, Fig. 23; Uçankuş 2002, 197; Kahya 2012, 127-131.

²² Thomas 1964-65, 64-68, Fig. 5, 8-14; Åkerström 1966, 223, Abb. 70.4-5; Cummer 1970, 59-60, Fig. 5, Lev. 4; Johansen 1994, 235-236, Fig. 176-179; Buzzi 1999, 63-67, Abb. 24, Kat. 5-12; Glendinning 2007, 237; Kahya 2012, 171-196.

²³ Buzzi 1999, 102, Kat. 4.

²⁴ Cummer 1970, 59, Fig. 5; Winter 1993, 245; Buzzi 1999, 58-59, Fig. 21-22; Akkurnaz 2013, 64, Lev.12, Fig. 3-4.

²⁰ Çatı sistemlerinin ayrımı hakkında ve Anadolu'da kullanılan çatı sistemleri için bk. Akkurnaz 2013, 450-457.

yerinde olacaktır. Dolayısıyla, Düver antefiksleri ölçülerine göre iki farklı gruba ayrılır; 1. Grup antefiksler Katalog 1-4'de (fig. 1-4) yer alan ve yaklaşık 20 cm. genişliğe, ortalama 14 cm. yüksekliğe sahip eserlerdir. 2. Grup ise Katalog 5-9'da (fig. 5-9) görülen ve yaklaşık 24 cm. genişliğe, ortalama 16 cm. yüksekliğe sahip olan antefikslerdir.

Thomas, Düver antefiksleri üzerine gerçekleştirdiği çizimde²⁵, ölçüleri dikkate almış, yaklaşık 20 cm. genişliğe sahip olan aynı ölçülerdeki 3 yapraklı ve 5 yapraklı antefiksleri bir arada aynı çatıda kullanmıştır. Kahya, Burdur Arkeoloji Müzesi'nde korunan 20 cm. genişliğindeki antefiksler ile oluklu kiremitlerin bir arada kullanıldığını tespit etmiştir²⁶. Bu bilgiye dayanarak, Glyptotek Müzesi'nde korunan ve Katalog 1-4'de gösterilen 20 cm. genişliğindeki antefiksler ile yine bu müzede korunan bir başka Düver buluntusu dil motifli oluklu kiremidin²⁷ aynı çatıya ait olması gerektiğini rahatlıkla söyleyebilir ve belki de Düver'de aynı çatıda kullanılan malzemelerin bir kısmının bu müzeye götürüldüğünü düşünebiliriz.

Son kapama kiremidi olan antefikslerin ve bunların gerisindeki kapama kiremitlerinin yani kalypterlerin aynı genişliğe sahip olması çatı sistemlerinde zorunluluktur²⁸. Dolayısıyla aynı çatıda kullanılan bütün kalypterlerin ve antefikslerin aynı genişlikte olması gerekmektedir. Ancak söz konusu Düver antefikslerine bakıldığında genişliklerinin aynı olmadığı görülür, bu iki grup aynı çatıya kaplanmış olamaz. Bu nedenle antefikslerle kaplı en azından 2 farklı çatının var olduğu kesinlik kazanır. Düver'den bulunmuş ve yayınlanmış antefikslere²⁹ baktığımızda bütün örneklerin bu iki gruba dahil olduğu görülür.

Antefiks genişlikleri ile kaplandıkları çatıların boyutları orantılı olmak zorundadır. 20 cm. genişliğe sahip olanlar daha küçük boyutlu bir çatıya, 24 cm.lik genişliğe sahip olanlar ise diğerine göre daha büyük bir çatıya kaplanmış olmalıdır. Panionion³⁰ ve Euromos'tan³¹ ele geçen 20 cm. genişliğindeki antefikslerin genişlikleri ile kaplandıkları çatılar ve dolayısıyla üzeri örtülen yapıların boyutlarını belirlemeye yönelik kıyaslamalar yapılmış³², Panionion'da kalıntıları bulunan 29.4 m. uzunluğundaki yapı³³ baz alınarak, 20 cm. genişliğindeki antefikslerin yaklaşık bu büyüklükte bir yapının çatısına yerleştirildiği düşünülmüştür. Bu değerlendirmeler sonucu yaklaşık 20 cm. genişliğe, ortalama 14 cm. yüksekliğe sahip Katalog 1-4'de yer alan 1. Grup antefiksler de olasılıkla bu boyutlardaki bir yapının çatısında yer almış olmalıdır. Yaklaşık

24 cm. genişliğe, ortalama 16 cm. yüksekliğe sahip Katalog 5-9'daki 2. Grup antefikslerin ölçülerinin daha büyük olması ise, bunların Panionion, Euromos ve Düver 1. Grup antefikslerin kaplandığı çatılardan, yapılardan daha büyük boyutlu bir çatıya yerleştirildiklerini göstermektedir.

Düver yapılarının 2 ayrı tipte yanal simalı çatı ve 2 ayrı tipte antefiksli çatı olmak üzere en az 4 ayrı çatıyla örtüldüğü kesindir. Nitekim bu durum Kahya'nın çalışmasında³⁴ da vurgulanmış, çatı sayısının belki de 7 veya 8 olabileceği dile getirilmiştir. Düver'den ele geçen bütün mimari terrakottalar daha detaylı bir çalışmayla ve mimari özellikleri ön planda tutularak değerlendirilirse, çatı sayısı hakkında daha net fikir sahibi olunabilir.

2.2 Form

Yarım disk biçimli olmaları nedeniyle Lakonia tipi³⁵ kiremitler sınıfına giren Düver antefiksleri (fig. 1-10) Anadolu'daki diğer bütün buluntu merkezlerindeki (fig. 11) örneklerden form ve bezek yönünden ayrılır, kendine has form özelliği ve bezeme anlayışı sergiler. İonia atölyelerinin ürünleri olan ve Euromos³⁶, Miletos³⁷, Koranza³⁸, Didyma³⁹, Klazomenai⁴⁰,

Figür 10. Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi'nde korunan Düver buluntusu antefiks, Johansen 1994, 235, Fig. 177. / *The Antefix found Düver, in The Ny Carlsberg Glyptotek Museum, Johansen 1994, 235, Fig. 177.*

³⁴ Kahya 2012, 191.

³⁵ Winter 1993, 95-109, Fig. 11.

³⁶ Ateslier 2006, 63-64, Fig. 3-4; Ateslier 2009, 151-152, 154, Res. 1; Ateslier 2011, 123-124; Ateslier 2016, 372.

³⁷ Weickert 1960, 61-62, 89, 96, Taf. 68.1-2, 81.2; Åkerström 1966, 104, Abb. 32, Taf. 53.1; Graeve 1990, 56, Taf. 11.1-4; Kenfield 1990, 271-272, Pl. 46.a-b; Graeve 1991, 132, 139, Taf. 24.2-3.

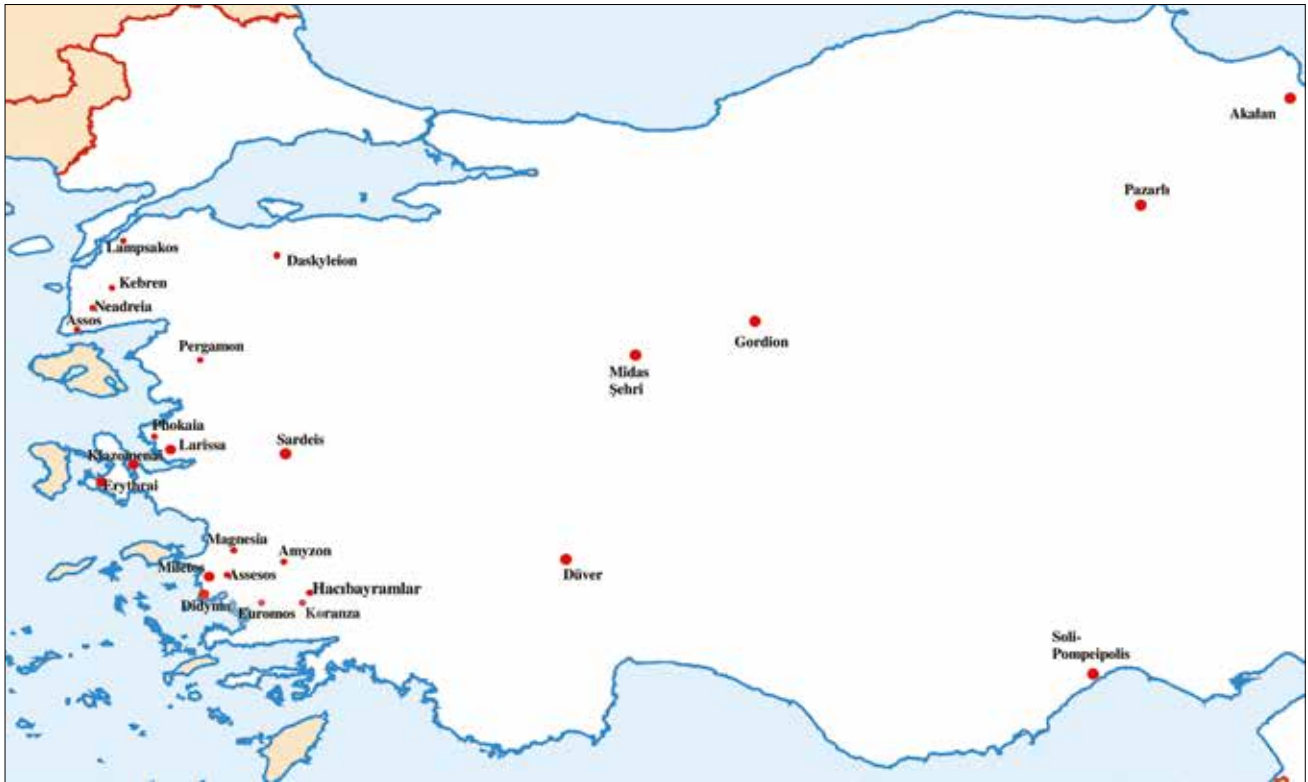
³⁸ Tırpan 1997, 81, Res. 12; Akkurnaz 2015, 56-57, Res. 17.

³⁹ Åkerström 1966, 110-114, Taf. 56-57; Tuchelt 1987, 41, Abb. 2; Tuchelt 1988, 80, 87, Abb. 7; Winter 1993, 241.

⁴⁰ Åkerström 1966, 206; Cevizoğlu 2005, 71, dn. 283; Bakır 2007, 187, 199, Res. 5a-b.

³² Ateslier 2009, 154.

³³ Lohmann, 2007, 576.

Figür 11. Anadolu Arkaik Dönem mimari terrakotta buluntu merkezleri. / *The Centres of The Archaic architectural terracottas in Anatolia.*

Panionion⁴¹, Assesos⁴², Klaros⁴³, Erythrai⁴⁴ ve Didyma'daki Ostbau'da⁴⁵ bulunmuş antefiksler beşgen formundadır. Larissa'dan⁴⁶ ve Sardeis'ten⁴⁷ az sayıda beşgen formlu örnekler bilinmekte birlikte, Düver ile yakın ilişki içinde olan Sardeis'te ele geçen antefikslerin⁴⁸ yaygın formu üçgen alınlık şeklinde olup, Düver örneklerine göre tamamen farklıdır.

Yarım disk biçimli olmalarıyla Gordion⁴⁹ ve Pazarlı⁵⁰ antefiksleri, Düver antefikslerine benzer form sergilemeler de ve yakın ölçülerde⁵¹ üretilmiş olsalar da, gerek daha dik açıyla kalıplanmış olmaları, gerekse üzerlerindeki tasvirler nedeniyle oldukça farklıdır. Düver antefiksleri

bir çerçeve ile sınırlandırılmış iken, Gordion ve Pazarlı antefikslerinde çerçeve olmayıp, bezeme yüzeyi düzdür. Düver örnekleri daha kaliteli kalıplanmış ve daha canlı renklerde boyanmış olmasıyla Phrygia merkezlerinden ele geçen antefikslere oranla işinin daha ehli sanatçılar tarafından üretilmiştir.

Sardeis buluntusu yarım disk biçimli bir antefiks⁵² ise 25 cm.lik genişliği ve Lakonia tipi formuyla 2. Grup Düver antefikslerine benzer özellikler sergiler ve iki yerleşim arasındaki mimari terrakotta ilişkisine değerli katkılar sunar. Bu çalışmanın pek çok yerinde vurgulandığı gibi Düver eserlerinin Phrygia merkezlerinden daha çok Sardeis ile bağlantılı olduğu, daha da ötesini ifade etmek gerekirse Ionia atölyelerinde⁵³ kullanılan bezekleri bilen ustalarının Düver eserlerini ürettiği söylenebilir.

Troas Bölgesi'nden Neandria⁵⁴ ve Kebren⁵⁵ ile Mysia'dan Daskyleion⁵⁶ antefiksleri de yarım disk biçimli

⁴¹ Lohmann 2007, 577, 586, Fig. 4; Lohmann 2008, 269-270.

⁴² Akkurnaz 2013, 46, Lev. 6, Fig. 2.

⁴³ Şahin – Zuhal – Pişkin 2012, 290-291.

⁴⁴ Åkerström 1966, 36, Abb. 10.2; Bayburtluoğlu 1977, 32.

⁴⁵ Schneider 1990, 213, 216, Fig. 3, 5, Pl. 27.a.

⁴⁶ Åkerström 1966, 50, Taf. 17.1.

⁴⁷ Ramage 1978, 31, Fig. 102.1b.

⁴⁸ Åkerström 1966, 67-68, Taf. 36.2-5; Ramage 1978, 30-33, Fig. 102-118; Ratte 1994, 382, Pl. 88.No.30.

⁴⁹ Schefold 1950, 142, Taf. 60.c; Åkerström 1966, 146, 147, Abb. 72.3, Taf. 69.1-2, 80.1, 82.1-2; Glendinning 1996a, 75-87, Fig. 15-17, Pl. 14.2-21; Glendinning 1996b, 107, Fig. 7, Pl. 32.a; Glendinning 2002, 34; Uçankuş 2002, 438; Glendinning 2007, 181, 237; Sams – Temizsoy 2012, 39, Res. 72-73.

⁵⁰ Koşay 1941, 6-7, Lev. XXVIII, XXX; Schefold 1950, 141, Taf. 60.a; Åkerström 1966, 165, Taf. 87; Uçankuş 2002, 327.

⁵¹ Kahya 2012, 192-193.

⁵² Ratte 1994, 382, Pl. 88.No.30.

⁵³ Ionia ve Sardeis mimari terrakottaları arasındaki atölye ilişkileri için bk. Ateşlier 2010, 226-230.

⁵⁴ Koldewey 1891, 46, 48, Abb. 66-67; Koch 1915, 11; Åkerström 1966, 8-9, Abb. 72.1, Taf. 3.1-4; Ateşlier 2006, 63.

⁵⁵ Söz konusu Kebren buluntularının büyük bir kısmı henüz yayınlanmamıştır bk. Akkurnaz 2013, 81, 85. Yayınlanmış örnekler için ise bk. Cook 1959-60, 30; Åkerström 1966, 7.

⁵⁶ Bakır 1991, 80, Fig. 9, 80, Fig. 9; Yıldızhan 2008, 73-77, 83-84, Lev. 13.2, 14.1-2.

olmakla birlikte farklı ölçüleri nedeniyle ve sahnelerinde insan, aslan ve gorgon protomları işlenmesiyle Düver örneklerinden ayrılırlar. Ayrıca, Assos⁵⁷, Boğazköy⁵⁸, Sinope⁵⁹, Byzantion⁶⁰ ve Apollon Smintheion Kutsal Alanı'ndan⁶¹ ele geçen dönemin diğer örnekleri de Düver antefiksleri ile paralellik taşımaz.

3. BEZEKLER

3.1 3 Yaprak Palmet Bezeği

Düver antefikslerindeki⁶² ana bezek tiplerinden birisi olan 3 yaprak palmet bezeği Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi'ndeki 2 örnek üzerinde görülmektedir. Katalog 1 (fig. 1) ve Katalog 2'deki (fig. 2) antefikslerin üzerinde görülen 3 yapraklı palmetlerin yaprakları tıknaz ve oldukça etli işlenmiştir. Arkaik Dönemin önemli eserleri üzerinde benzer formda ve işçilikte 3 yapraklı palmet motifine rastlamak mümkündür. Söz konusu örnekler, bezeğin kökeni, gelişimi, üslup ilişkisi ve tarihlenmesi gibi konularda kayda değer ipuçları sunmaktadır.

Ana sahnesi kabartma işli yıldızlar ve 3 yapraklı palmetlerle bezeli Sardeis'ten ele geçen ve MÖ 6. yy.ın ortalarına tarihlenen bir grup eğimli sima⁶³ plakasındaki palmetler ile Düver antefikslerindeki 3 yapraklı palmetler karşılaştırılabilir. Biri simalarda, diğeri antefikslerde kalıplandığı için, kalıp ve form farklı olmakla birlikte, her iki örnekte de yaprakların etli olması ve eşit boyda dengeli işlenmesi üslup birlikteliğini ortaya koyar ve Düver örneklerinin Sardeis örnekleriyle bağlantılı olduğunu düşündürür. Gordion buluntusu bir grup geison kaplama plakası⁶⁴ üzerinde ana sahnede kabartma baklava dilimleri, alt panelde ise "S" formunda kabartma işlenmiş 3 yapraklı palmet bezekleri vardır. Söz konusu Gordion örnekleri Düver palmetlerinden ziyade Sardeis

palmetleri ile benzer forma sahip olup, merkezler arası etkileşim düşünüldüğünde, Düver ve Gordion ilişkisinden daha çok, Sardeis ile Gordion arasında bir bağlantı olduğu ortaya çıkar. Bu durum, Ion sanatına ait bezeklerin Sardeis üzerinden Gordion ve Düver'e taşındığı, dolayısıyla, Düver'in Gordion'dan değil, Sardeis'ten etkilendiğine şüphe bırakmaz.

MÖ 6. yy.ın ortalarına tarihlenen Miletos⁶⁵ ve Euromos⁶⁶ buluntusu antefiksler ortak özellik sergiler, beşgen forma sahip olan bu antefikslerin merkezinde çerçeve yapan sarmal volütlerin içinde altta kabartma 3 yapraklı kabartma palmetler işlidir. Düver örneklerine benzer işçilik gösteren yapraklar etli ve eşit yükseklikte kalıplanmıştır. Aynı işleve sahip mimari elemanlarda yani antefiksler üzerinde benzer motif görülmekle birlikte, Düver palmetleri boyut olarak daha büyüktür. Ancak her iki grupta da yaprakların etli işlenmesi ve yaprakların eşit tıknaz boyda olması palmet gelişiminde aynı tarihin ürünleri olduğunu ortaya koyarken, bölgeler arası etkileşimde Ionia eserleri ile Düver antefiksleri arasındaki ilişkiyi vurgular.

MÖ 6. yy. ortalarına tarihlenen Korinth Tipi bir grup beşgen antefiks⁶⁷ üzerinde sarmal volütlerden çıkan 3 yapraklı palmet örnekleri görülür. Korinth Kenti'nden bulunan bu antefikslerin üzerindeki etli ve tıknaz yapraklara sahip palmetler genel form itibariyle Düver 3 yapraklı palmetlerine benzemesi nedeniyle çağdaş özellikler sergilemektedir. Anadolu'nun içlerinde yer alan Düver gibi bir yerde çatılara kaplanan bu antefikslerin Ege dünyası ile benzerliklerini ve bağlantılarını anlamlandırmak adına Kıta Yunanistan'daki bu örnek anılmaya değer niteliktedir.

MÖ 6. yy. ortalarına tarihlenen bazı Fikellura seramiklerinde⁶⁸ karşımıza çıkan 3 yapraklı palmet örnekleri Düver palmetlerine benzer şekilde, tıknaz ve eşit boya sahip olup, Düver eserlerini kalıplayan kişilerin motif tercihlerini yaparken, nasıl bir geleneğe sahip oldukları hakkında fikir vermektedir.

MÖ 525 civarına tarihlenen bir Caere hydriasi üzerinde⁶⁹ 3 yapraklı palmet görülür. Orta yaprak yan yapraklara göre hafif uzamaya başlamış, dolayısıyla Düver örneklerinde gördüğümüz eşit yükseklik burada bozulmuştur. Dolayısıyla Düver antefikslerindeki 3 yapraklı palmetler bu hydriaya göre daha erken bir tarihtendir.

⁵⁷ Åkerström 1966, 13-21 Taf. 5-7. MÖ erken 5.yy.a tarihlenen palmet bezekli antefiks parçası için ayrıca bk. Clarke – Bacon – Koldewey 1921, 161.

⁵⁸ Åkerström 1966, 190-191, 239, Abb. 63; Winter 1993, 253.

⁵⁹ Åkerström 1966, 118-119, Taf. 60.4,8.

⁶⁰ Fıratlı 1978, 571, Pl. 164, Fig. 6.

⁶¹ Gürgezoğlu 2000, 16, Lev. 14a-b, 15a-b.

⁶² 3 yapraklı palmet bezekli diğer Düver antefiksleri için bk. Åkerström 1964, 53, Fig. 4; Thomas 1964-65, 66, 69-70, Fig. 5, 8, 10-11; Åkerström 1966, 221-222, Abb. 70.4; Greifenhagen 1966, 47, Abb. 2; Cummer 1970, 33, 59-60, Lev. IV.1-2; Johansen 1994, 236, Fig. 179; Buzzi 1999, 65, Abb. 24; Kahya 2012, 188-189.

⁶³ Åkerström 1966, 75-76, Taf. 44.2, 45.3-5; Åkerström 1978, 321, Pl. 86, Fig. 5; Ramage 1978, 26-27, Fig. 83, 86-87, 89-93; Winter 1993, 236, 242; Ratté 1994, 379, Pl. 86, No.19-20; Hostetter 1994, 12, Fig. 13, 14.4, 29-30; Ateşlier 2010, 454.

⁶⁴ Åkerström 1966, 148, Taf. 85.1-2; Glendinning 1996a, 116-118, Fig. 23, Pl. 38.2-39.2; Glendinning 2002, 31; Uçankuş 2002, 437; Glendinning 2007, 182, 228-229; Sams – Temizsoy 2012, 38, Res. 70; Sams 2012, 73, Res. 4.

⁶⁵ Akkurnaz 2013, 41, Lev. 4, Fig. 14.

⁶⁶ Ateşlier 2006, 63-64, Fig. 3; Ateşlier 2016, 372.

⁶⁷ Winter 1993, 64, 68, Fig. 8.3.

⁶⁸ Cook 1933-1934, 9-11, 81-82, Fig. 16.2.

⁶⁹ Hemelrijk 1984, 10, 157, Pl. 1c-d, 25.

Üçgen alınlık biçimli Sardeis antefiksleri⁷⁰ üzerinde, Düver örneklerine benzer şekilde, volütlerden çıkan 3 yapraklı palmetler kabartma olarak işlenmiştir. Sardeis ve Düver antefiksleri form olarak farklılık gösterse de, aynı tarzda volütler ve üç yapraklı palmetlerle bezenmiş olması iki merkez arasında antefiks repertuarı açısından yakın bir ilişki olduğunu ortaya koyar. MÖ 6. yy. sonlarına tarihlene Sardeis antefiksleri üzerindeki volütler ve palmetler etli yapılarıyla Düver antefikslerindeki volütleri ve palmetleri andırırsa da, daha orantısız ve kalitesiz işçilik sergilemektedir.

Assos'ta bulunmuş bir antefiks parçası⁷¹ üzerinde kabartma işlenmiş 3 yapraklı palmet görülür. Parçanın kenarları kırık olduğu için formu anlaşılmayan antefiksin merkezinde ana sahnede yer alan palmetin 3 yaprağı da tıpkı Düver örneğinde olduğu gibi oldukça etli olmakla birlikte daha tıknaz bir yapıdadır. Kuzey Ege yerleşimi olan Assos ile Anadolu'nun içlerinde yer alan Düver'de benzer tarzda palmet bezekli antefiks uygulamasının görülmesi bu iki yerleşimde üretilen mimari terrakotta bezeklerinin ortak bir ekolden beslendiğini düşündürmektedir. İki uzak yerleşimde görülen bu bezek ilişkisi, bu çalışmanın pek çok yerinde de vurgulandığı gibi Batı Anadolu'da gelişen İon sanatının bölgeler arası etkileşimdeki önemini ortaya koymaktadır.

3.2 5 Yapraklı Palmet Bezeği

Düver antefikslerindeki⁷² ana bezek tiplerinden birisi olan 5 yapraklı palmet bezeği Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi'ndeki 4 örnek üzerinde görülmektedir. Katalog 3 (fig. 3) ve Katalog 4 (fig. 4) antefikslerin alt panelinde kabartma mazgal meander motifi yer alırken, Katalog 7 (fig. 7) ve Katalog 8'deki (fig. 8) antefikslerin alt kısmında herhangi bir bezek paneli görülmez, bu fark 5 yapraklı palmet bezekli antefikslerin 2 ayrı tipte⁷³ olduğunu gösterir. Ana sahnedeki 5 yapraklı palmetlerin

yaprakları birbirine birleşik, etli yapıda, boyları dengeli biçimde birbirine yakın işlenmiş, orta yaprak yanlara göre uzamamıştır. Volütler arasından çıkan palmet yapraklarının uçları antefiksin formuyla uyumlu olarak hafif yay yapmaktadır. Bu palmetleri, Arkaik Döneme ait pek çok eser üzerinde benzer tarzda işlenmiş 5 yapraklı palmetlerle karşılaştırmak ve tarihlleme konusunda referans oluşturmak mümkündür.

Düver antefikslerinde işli 5 yapraklı palmetlerin mimari terrakottalar üzerindeki en yakın benzeri MÖ 6. yy.ın 3. çeyreğine tarihlenen Sardeis buluntusu bir grup yanal sima⁷⁴ üzerinde görülür. Dönüşümlü olarak lotus çiçeği ve 5 yapraklı palmetlerin işlendiği yanal simalardaki palmet yaprakları Düver örnekleriyle gerek etli yapısı, gerekse dönüşümlü olarak çift renge boyanmış olmasıyla paralellik taşır. Sardeis ve Düver mimari terrakottaları arasında üslup, işçilik ve bezeme repertuarı açısından yakın bir ilişki olduğu⁷⁵ düşünüldüğünde bu benzer kabartma palmetlerin biçimi ve boyama tarzı gibi işçilik detayları iki yerleşim arasındaki ilişkiye yeni kanıt oluşturmaktadır.

Gordion buluntusu bir grup eğimli sima⁷⁶ üzerinde kabartma işli yıldız ve "S" profilli palmet bezekleri incelendiğinde 5 yapraklı palmetlerin etli yapıda ve eşit boyda dengeli şekilde yapılmış oldukları görülür. Düver palmetlerine oranla daha küçük bir alana yapıldıkları için birebir kıyaslamak yanıltıcı olmakla birlikte, palmet motifinin Gordion plakaları üzerinde de işlenmiş olması kayda değer bir durumdur. Gordion eğimli sima üzerindeki yıldızların ve "S" profilli palmetlerin bezek kökenine baktığımızda İonia atölyelerinde sıklıkla kullanılan motifler⁷⁷ olduğu görülür. Dolayısıyla üslup olarak İon sanatı ile ilişkili bu bezeklerin Sardeis üzerinden⁷⁸ buralara ulaştığı hem Gordion, hem de Düver mimari terrakottalarında işlendiği anlaşılmaktadır.

⁷⁰ Åkerström 1966, 67-68, Taf. 36.2-5; Ramage 1978, 30-33, Fig. 102-118.

⁷¹ MÖ erken 5.yy.a tarihlenen palmet bezekli antefiks parçası için bk. Clarke – Bacon – Koldewey 1921, 161.

⁷² 5 yapraklı palmet bezekli Düver antefiksleri için bk. Thomas 1964-65, 66, 69-70, Fig. 5, 9, 12, 14; Åkerström 1966, 221-222, Abb. 70.5; Cummer 1970, 33, 60, Lev. IV.3-4; Mayo 1981, 33-34, Fig. 22-24; Johansen 1994, 235-236, Fig. 178; Buzzi 1999, 108, 110, Kat. 10, 12; Kahya 2012, 184-187; Kahya 2017, 94-95, Fig. 23-26.

⁷³ Kahya, 5 yapraklı palmet bezekli antefiksleri 2 gruba ayırmış, altta kabartma mazgal meander paneli olanlara "Tip 1", altta kabartma mazgal meander paneli olmayanlara "Tip 2" demiştir. Altta kabartma mazgal meander paneli olmayan bu "Tip 2" grubuna dahil toplam 6 antefiksin var olduğunu, bunlardan 2 tanesinin Burdur Arkeoloji Müzesi'nde ve 4 tanesinin de İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde korunduğunu dile getirmiş, bu çalışmada ele alınan ve Katalog 7 ve Katalog 8'de sunulan 2 örnekten bahsetmemiştir. Bk. Kahya 2012, 186, 471.

⁷⁴ Shear 1926, Fig. XII; Åkerström 1966, 76, Taf. 46.1-2, 47.1-4; Ramage 1978, 28-29, Fig. 95; Ratte 1994, 378, Pl. 85, No.15; Ratte 2011, 107, Fig.198.

⁷⁵ Düver ve Sardeis mimari terrakottalarının ilişkisi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. Kahya 2012, 309-311.

⁷⁶ Åkerström 1966, 147-148, Taf. 83.3; Åkerström 1978, 321, Pl. 86, Fig. 6; Glendinning 1996a, 103-105, Fig. 21, Pl. 29-30.1; Glendinning 2002, 29; Uçankuş 2002, 440; Glendinning 2007, 184; Sams – Temizsoy 2012, 41, Res. 79.

⁷⁷ Miletos sikkeleri üzerindeki yıldız motifi için bk. Head 1892, 184-188, Pl. XXI.1-6; Robinson 1951, 156 vd., Pl. XXXVIII; Grose 1979, 137-139, Pl. 284.10-30; Auktion 1992, 20, Taf. 8.207-208. Seramikler üzerindeki yıldız motifi için bk. Walter-Karydi 1973, 134, 137, Taf. 79. No. 666, 78. No.580; Cook – Dupont 1998, 112, Fig. 13.3. Ayrıca İonia etkili Caere hydriaları üzerinde yıldız motifleri için bk. Hemelrijk 1984, 98, 102, Fig. 57c, 58a,f, Pl. 3b,d, 4d, 5b, 6c, 7a, 44a, 118a-b, 140b,d-e.

⁷⁸ İonia ve Sardeis mimari terrakottaları arasındaki atölye ilişkileri için bk. Ateşlier 2010, 226-230.

5 yapraklı palmet motifinin taş mimaride benzer örnekleri MÖ 6. yy.ın ortalarına ve 3. çeyreğine tarihlenen Alazeytin buluntusu başlıklar⁷⁹ üzerinde görülür. Uçları küt kesilmiş etli yapraklar eşit boyda ve yanlara doğru tıpkı antefikslerde olduğu gibi hafif yayılmışlardır. Pişmiş toprak üzerinde kalıplanarak elde edilen bir bezek ile taş üzerinde yontularak şekil verilmiş bir motifin paralel form özellikleri sergilemesi sanat üslubu açısından yakın bir geleneği yansıtmakla birlikte, Düver palmetlerinin benzerinin çağdaşı taş eserler üzerinde de takip ediliyor olması, gerek motif kökeni, gerekse tarihlleme açısından eşsiz veriler sunmaktadır. 5 yapraklı palmet bezekli bir diğer mimari taş eser ise Güney Aiolis'te Melanpagos'tan bulunmuş ve MÖ 540-520 aralığına tarihlenen Aiol ante başlığıdır⁸⁰. Ante başlığının köşelerine bezenmiş palmetin yaprakları hafif ayrılmış ve yanlara yayılmış, orta yaprak yan yapraklara göre hafif yüksek işlenmiştir. Ante başlığı üzerindeki hafif simetrisi bozulan palmet yaprakları Düver örneklerinin biraz daha erken bir tarihe ait olduğuna işaret ederken, Ege kıyılarında taş mimari üzerinde görülen bezeklerin Düver'e kadar yayıldığını göstermesi adına kayda değer önemli bir örnektir. Delos'tan ele geçen MÖ 560 civarına ait bir Ion sütun başlığı üzerinde⁸¹ merkezde 5 yapraklı palmet vardır, Düver örnekleri gibi etli ve birleşik halde işlenmiş yapraklar birbirine yakın boydadır, orta yaprak yanlara göre henüz uzamamıştır. İki farklı materyal üzerindeki bu bezeğin birbirine yakın işçilik sergilemesi çağdaş olduklarını gösterir.

İonia mimari etkileri taşıyan Güney İtalya taş eserleri üzerinde de 5 yapraklı palmetler işlenmiş, MÖ 6. yy.ın ortalarına tarihlenen Morgantina buluntusu bir Ion sütun başlığında⁸² volütler arasından çıkan etli ve birleşik yapıdaki palmet yaprakları eşit boyda işlenmiş olmasıyla antefiksler üzerindeki palmetleri andırır. MÖ 6. yy.ın ortalarına tarihlenen bir altar başlığı⁸³ üzerinde volütler arasından çıkan 5 yapraklı palmetin işçiliği Düver antefikslerini tarihlleme konusunda yardımcı olur, tıpkı Düver örneklerindeki gibi etli yapraklar bitişik işlenmiş, uçları dengeli bir biçimde hafif bir yay yaparak iki yana doğru serpilmiş, orantılı bir görünüm içinde verilmiştir.

Atina Akropolisten ele geçen bir pişmiş toprak sima parçası⁸⁴ üzerinde yaprakları dönüşümlü olarak kırmızı ve siyah renge boyanmış kabartma işli 5 yapraklı palmet vardır. MÖ 570-550 aralığına tarihlenen bu örnek, hem yaprakların bu tarz dönüşümlü boyanması, hem de etli palmet yapraklarının ayrılmadan eşit yükseklikte olmasıyla Düver palmetlerini andırmakta, mimari

terrakotta üzerinde benzer bir motifi tarihlleme konusunda da referans oluşturmaktadır.

MÖ 6. yy.ın 3. çeyreğine tarihlenen bazı Fikellura seramikleri⁸⁵ üzerinde görülen 5 yapraklı palmet örnekleri Düver örneklerine benzer şekilde, etli ve eşit boyda yapılmış, daha da önemlisi tıpkı Düver palmetlerinde olduğu gibi yapraklar dönüşümlü olarak açık ve koyu renkte boyanmıştır. Palmetlerin biçimi ve boyanma tekniği bu iki grup arasında üslup ilişkisi olduğunu göstermekte, dolayısıyla, Düver eserlerindeki bezeme anlayışının başka eserler üzerindeki yansıması olarak, bu geleneğin çıkış yeri hakkında bilgiler sunmaktadır.

İonia atölyelerinin devamı niteliğinde eserler oldukları düşünülen Caere hydriaları üzerinde⁸⁶ de, Düver antefikslerindeki gibi volütlerden çıkan 5 yapraklı palmetlerin işlendiği, yaprakların da dönüşümlü olarak açık ve koyu renk boyayla boyanmış olduğu görülmüştür. Hydrialar üzerindeki palmetlerin orta yaprakları yanlara göre daha uzun işlenmiş, boy eşitlikleri bozulmuş iken, Düver antefikslerindeki yaprakların dengeli olması, henüz orta yaprağın uzamamış olması Düver eserlerinin hydrialara göre daha erken tarihlerden olduğunu göstermektedir. Caere hydrialarının MÖ 6. yy.ın son çeyreğinde üretildikleri düşünüldüğünde, Düver antefikslerinin yüzyılım 3. çeyreğinden oldukları rahatlıkla söylenebilir.

MÖ 6. yy.ın son çeyreğine tarihlenen Klazomenai lahitleri⁸⁷ üzerinde giyoş sarmallarından çıkan beş yapraklı palmet motiflerinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Lahitlerin üzerindeki palmet yaprakları hafif etli işlenmiştir. Dolayısıyla, etli forma sahip Düver antefikslerindeki beş yapraklı palmetlere yakın bir form göstermekle birlikte biraz daha fazla uzamış olmaları lahitler üzerindeki örneklerin biraz daha geç bir tarihten olduğunu ortaya koyar. Farklı merkezlerde ve farklı malzemeler üzerinde ortak üslubu yansıtan bezek tercih edilmesi ve bu bezeklerinin paralel özellikler sergilemesi ekol ilişkisi ile yorumlanabilir.

Koranza'dan ele geçmiş ve MÖ 6. yy. sonlarına tarihlenen bir antefiks⁸⁸ üzerinde, merkezde kabartma 5 yapraklı palmet bezenmiştir. Düver örneklerine kıyasla, Koranza palmetinin yaprakları incelik, orta yaprak yanlara kıyasla daha uzun işlenmiş, aralarındaki denge bozulmuştur. Dolayısıyla Düver palmetlerinin daha erken bir tarihten olduğu anlaşılır. Koranza ve Düver palmetleri arasında

⁷⁹ Baran 2010, 8-13, Lev. 1.1, 2.1, 3.1, 4.1, 107.1-3.

⁸⁰ Ateslier 2000, 72, 76-77, Fig. 1, 3, 5.

⁸¹ Barletta 2001, 99-100, Fig. 58.

⁸² Barletta 1983, 59-60, Fig. 9.

⁸³ Barletta 1983, 137, Fig. 26; Knoop 1987, 145, Fig. 98.

⁸⁴ Winter 1993, 180, Fig. 89.

⁸⁵ Cook 1933-1934, 9-11, 81-82, Fig. 16.2.

⁸⁶ Hemelrijk 1984, 38, 44, 98, 102, Fig. 28, 35a, 57c, 58f, Pl. 1d, 2b-c, 4d, 5b, 6c, 7a, 11b, 12c-d, 13a-d, 83a-b, 86a, 97a, 101a, 103a, 106a, 108c, 109a, 111a, 112c-d, 115a, 116a-b, 13a,c, 137b-c, 138b-d, 139a-b, 163b, 167a-b, 168a.

⁸⁷ Cook 1981, 27-28, Pl. 30.1-2, 31.1-2, 32.1-2.

⁸⁸ Tırpan 1997, 81, Res. 12; Akkurnaz 2015, 56-57, Res. 17.

döneme bağlı stil farkı olmakla birlikte, her ikisinde de antefiks üzerinde palmet tercih edilmiş olması nedeniyle ortak bir geleneğin, Ionia atölyelerinin yansması olarak düşünülebilir.

3.3 7 Yapraklı Palmet Bezeği

Düver antefikslerindeki⁸⁹ ana bezek tiplerinden birisi olan 7 yaprak palmet bezeği Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi'ndeki 2 örnek üzerinde görülmektedir. Katalog 5 (fig. 5) ve Katalog 6'deki (fig. 6) antefikslerde görülen 7 yapraklı palmetlerin yaprakları birbirine birleşik, etli yapıda, boyları dengeli biçimde birbirine yakın işlenmiş, orta yaprak yanlara göre uzamamıştır. Volütler arasından çıkan palmet yapraklarının uçları antefiksin formuyla uyumlu olarak hafif yay yapmaktadır. Arkaik Döneme ait eserler üzerine bezenen ve benzer işçilik sergileyen 7 yapraklı palmetler, Düver örneklerinin stilini belirlemek adına ve tarihleme konusunda fikir vermektedir.

Arkaik Dönem Ionia üretimi seramiklerde de sıklıkla kullanılmış olan 7 yapraklı palmetlere baktığımızda, MÖ 6. yy.ın ortalarına tarihlenen Miletos üretimi bir boyunlu amphora parçası üzerinde⁹⁰, tıpkı Düver antefikslerinde olduğu gibi tek sarmal volütlerden çıkan 7 yapraklı palmet olduğu görülür. Seramik üzerindeki bezeme detayı incelendiğinde ise, henüz orta yaprak yanlara oranla çok uzamamış, bütün yapraklar orantılı şekilde yayılmış olup, dönüşümlü olarak iki renkle boyanmıştır. Gerek volütlerin tek sarmal olması ve yaprakların orantılı yayılması, gerekse dönüşümlü iki renk kullanılması gibi teknik bezeme detayları, Düver palmetlerinin, sadece motif olarak değil, aynı zamanda işçilik yönünden de Ion sanatı ile ilişkili olduğunu gösterir.

Güney Ionia atölyeleri ile paralel eserler veren Karia atölyelerinde, MÖ 6. yy.ın 3. çeyreğinde üretilmiş olan Fikellura seramikleri⁹¹ üzerinde de görülen 7 yapraklı palmetler, Düver antefikslerindeki palmetleri yorumlamamıza yardımcı olur. Tıpkı antefikslerde olduğu gibi, tek sarmallı volütlerden çıkan palmetin etli ve kalın yaprakları aynı boydadır, orta yapraklar uzamamıştır. Mimari terrakotta ve seramikler üzerindeki palmet formlarının aynı tipte işlenmiş olması, bunların aynı tarihlerde üretildiğini göstermesi yanında, atölye ilişkisine de işaret etmektedir.

Ionia atölyelerinde pişmiş toprak malzeme kullanılarak üretilen Klazomenai kabartmalı banyo teknelerindeki⁹² ve yine kalıpta yapılmış Khios üretimi eserlerdeki⁹³ 7 yapraklı palmet bezekler incelendiğinde, Düver örneklerine benzer şekilde, yaprakların dengeli olduğu, orta yaprağın yan yapraklara göre henüz daha uzamamış olduğu görülür. MÖ 540-530 aralığına tarihlenen bu Ionia eserleri, Düver antefiksleri gibi kalıplarda üretildiği için doğru bir tarihleme konusunda yardımcı olmaktadır. Palmet biçimlerine baktığımızda, her iki grubun da aynı üslubu yansıtan, çağdaş eserler olduğunu söylemek mümkündür.

MÖ 6. yy.ın son çeyreğine tarihlenen Hanover Ressamı'na ait bir Klazomenai Lahti⁹⁴ üzerinde ve MÖ 6. yy.ın sonlarına tarihlenen ressamı belli olmayan Klazomenai lahitleri⁹⁵ üzerinde giyoş sarmallarından yedi yapraklı palmet motifinin çıktığı görülür. Söz konusu palmet yaprakları Düver örneklerine göre biraz incelmış, orta yaprak yanlara oranla biraz daha uzun işlenmiştir. Dolayısıyla, Düver palmetlerinin daha erken bir tarihten olduğunu gösteren lahitler üzerindeki bu örnekler, motif birlikteliği yönünden iki grubun da aynı ekolün ürünü olduğuna işaret etmektedir.

İtalya'da MÖ 560-540 aralığına tarihlenen bazı antefiksler⁹⁶ üzerinde Düver örneklerine benzer şekilde 7 yapraklı palmetler işlenmiş, kabartma yapılmış bu palmetlerin etli yaprakları birbirine yakın boyda, orta yaprak henüz uzamamış, Düver'dekiler gibi dengeli bir şekilde yay yapmaktadır. Özellikle Satricum'da Mater Matuta Kutsal Alanı'nda ele geçen ve MÖ 540 civarına tarihlenen antefikslerin⁹⁷ ana sahnesinde, baş aşağı şekilde kabartma işlenen palmetlerin yaprakları tıpkı Düver örnekleri gibi dönüşümlü olarak açık ve koyu renk boyanmıştır. İtalya'daki bu örneklerin Düver palmetlerinden ayrılan iki temel özellik vardır. En önemli fark bazı örneklerde palmetler Düverdekiler gibi yukarı bakarken, bazılarında aşağı bakmakta, bir diğer temel fark ise yaprak kenarlarının ince bir çerçeve oluşturacak şekilde ayrıca kabartılmış olmasıdır. Bu iki temel ayrım bölgesel üslup farklarını yansıtmakla birlikte, aynı işleve sahip çağdaş eserler üzerinde benzer motifin görülmesi, antefiks kullanım coğrafyasının ve bu antefikslerde paralel bezek kullanımının ne kadar yaygın olduğunu ortaya koymaktadır.

Ionia'dan İtalya'ya göç eden sanatçıların devamı olup, Ionia atölyelerinin geleneğini taşıyan ve Geç Arkaik Döneme tarihlenen Caere hydriaları üzerinde

⁸⁹ 7 yapraklı palmet bezekli Düver antefiksleri için bk. Thomas 1964-65, 70, Fig. 13; Johansen 1994, 235-236, Fig. 176-177; Buzzi 1999, 103-107, Kat. 5-9; Kahya 2012, 174-180; Kahya 2017, 94, Fig. 19-20.

⁹⁰ Walter-Karydi 1973, 63, Taf. 84. No.613. Ionia atölyelerinde üretilmiş seramikler üzerinde benzer tarzda işçilik sergileyen 7 yapraklı palmet örnekleri için ayrıca bk. Walter-Karydi 1973, 42-43, Abb. 56-57, 60, Taf. 51. No.446, Taf. 70. No.546, Taf. 76. No.594-595, Taf. 121. No.980; Cook 1933-1934, 27, 82-83, Fig. 3, 16.2, 17.1, Pl. 9.

⁹¹ Fazlıoğlu 1998, 311-313, 316, Lev. 30d, 161b, 162, 163b, 165b.

⁹² Cevizoğlu 2005, 164-165, 205, 208, Lev. 24.4, 34.3-4.

⁹³ Simantoni-Bournias 1990, 195-196, Fig. 1.

⁹⁴ Cook 1981, 13-14, Pl. 15.2.

⁹⁵ Cook 1981, 23-24, 29-30, 34-35, Pl. 26, 30.3, 36.2, 37.2.

⁹⁶ Knoop 1987, 139-145, Fig. 96.3-4,7, 97.2,4.

⁹⁷ Knoop 1987, 119-129, Fig. 77, 80, 82,84, Pl. 38-47.

en sık kullanılan bezemenin volütlerden çıkan palmetler olduğu görülür. Düver antefikslerindeki gibi Caere hydriaları üzerindeki 7 yapraklı palmetlerin⁹⁸ yaprakları da dönüşümlü olarak açık ve koyu renk boyayla boyanmıştır. Düver palmetlerinde ortadaki ve yanlardaki yapraklar orantılı ve eşit yayılmış iken, hydrialar üzerindeki palmetlerin orta yaprakları yanlara göre daha çok uzamış, yapraklar arasında boy farkı daha da artarak denge bozulmuştur. Kalıp üretimi mimari terrakottalar üzerine bezenen palmetlerin gelişimine⁹⁹ baktığımızda, MÖ 6. yy.ın ortalarında ve 3. çeyrekte yapraklar orantılı iken, yüzyılın sonuna doğru orta yaprağın diğerlerine oranla daha çok uzadığı, yapraklar arasında dengenin bozulduğu dikkate alınır, Geç Arkaik Döneme tarihlenen Caere hydrialarına göre Düver antefikslerinin daha erken tarihli olduğu görülür.

3.4 6 Yaprak Palmet Bezeği

Düver antefiksleri¹⁰⁰ arasında nadir görülen bir bezek tipi olan 6 yaprak palmet bezeği Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi'ndeki 1 örnek üzerinde yer almaktadır. Katalog 9'da (fig. 9) yer alan antefiks, yukarıda anılan antefiksler içinde 6 yapraklı¹⁰¹ palmet işlenmiş olmasıyla farklıdır. 3, 5, 7 gibi tek sayılı yapraklarla yaygın şekilde işlenen palmet motifinin 6 yapraklı olarak mimari terrakottalar üzerinde işlenmesi nadir bir özelliktir. Dahası, dönemin bezekli diğer eserleri seramikler, pişmiş toprak lahitler, taş mimari elemanlar, kabartma vazolar ve banyo teknelerinde de nadir görülen bir palmet tarzıdır.

MÖ 6. yy.ın ilk yarısına tarihlenen Samos ve MÖ 6. yy.ın ortalarına tarihlenen Miletos ve Khios üretimi Ionia seramikleri¹⁰² üzerinde yaprakları eşit boyda, etli işlenmiş 6 yapraklı palmet motifleri olması Düver antefikslerinde kullanılan palmet bezeğini ve bu bezeğin varyasyonlarının köken olarak Ionia ekolü ile bağlantılı olduğuna kuşku bırakmaz. Seramikler üzerinde ve antefikslerdeki bu motifin benzer form özellikleri ise

⁹⁸ Hemelrijk 1984, 8, 19, 35, 37-38, 50-51, 109, Fig. 1, 8, 24, 27, 28, 38-39, 64, Pl. 1a-b, 2a-d, 3a, c-d, 4a-c, 5a-d, 9a, 10a, c-d, 11a, c-d, 12a-d, 13a-b, 21c, 29a, 32, 34a, 36, 43a, 45a, 83a, 92a, 94c-d, 99c-d, 103b, 116b, 118b, 122a, 135a, c, 136a, c, 138a, 145a-d, 164a-b, 165a-b, 166b.

⁹⁹ Knoop 1987, 119-147.

¹⁰⁰ 6 yapraklı palmet bezekli diğer Düver antefiksleri için bk. Buzzi 1999, 109, Kat. 11; Kahya 2012, 181-183; Kahya 2017, 94, Fig. 21-22.

¹⁰¹ Kahya, bu antefiksin üzerinde 6 yapraklı palmet bezeğinin tartışmalı olabileceğini belirtmiştir bk. Kahya 2012, 181, dn. 1; Kahya 2017, 94, dn. 126. Ancak Katalog 9'da görüleceği üzere 6 yapraklı palmet ile bezenmiştir.

¹⁰² Cook 1933-1934, 80, 83, Fig. 15.6, 17.6; Walter-Karydi 1973, 37-38, 43, 46, 48, 71-72, 116, 120, 133, 139, Abb.30, 61, 104, 141, Taf. 3. No.31, 71.No.554, 99.No.730; Cook – Dupont 1998, 85, Fig. 10.8,b.

yaklaşık çağdaş olduklarını ortaya koyar. Ion sanatı ile ilişkili Güney İtalya'daki merkezlerden bulunmuş az sayıdaki antefikslerde de 6 yapraklı palmet işlendiği görülür. MÖ 560 civarına tarihlenen ve Tarentum'dan ele geçen yarım disk biçimli antefiks¹⁰³ üzerinde, ana sahneye 6 yapraklı kabartma palmet bezenmiştir. Gerek yarım disk biçimli antefiks formu, gerekse palmetin 6 yapraklı olması ve yaprakların dengeli, eşit boylarda işlenip, yay yaparak iki yana yatması gibi bezek detayları Düver buluntusu 6 yapraklı palmet işli antefiks ile bu Tarentum örneği arasında paralellik olduğunu göstermektedir. Argos¹⁰⁴ buluntusu olan ve MÖ 570 civarına tarihlenen beşgen antefiks üzerinde de palmet yaprakları dengeli şekilde yayılarak iki yana açılmıştır. Anadolu dışındaki bu örnekler hem mimari terrakotta üzerinde nadir görülen 6 yapraklı palmet barındırması hem de Ion sanatı yoluyla dolaylı olarak Düver ile bağlantılı olması nedeniyle anılmaya değer örneklerdir ve ortak kökene işaret eden unsurlardır. Alt taraftan iki yana serpilten volütler arasında çıkan 6 yapraklı palmet motifinin tipik bir örneğini Louvre Müzesi'nde korunan ve MÖ erken 5. yy.a tarihlenen Albertinum Grubu'na ait bir Klazomenai lahdi parçası¹⁰⁵ üzerinde de görmekteyiz. Söz konusu palmet yaprakları inceliyor, uzamış şekilde tasvir edilmiştir. Dolayısıyla etli forma sahip Düver antefikslerindeki palmetlere göre geç bir tarihtendir.

3.5 Antefiksler Üzerindeki Diğer Bezeler

Mazgal Meander: Katalog 1-6'daki (fig. 1-6) antefikslerin alt panellerinde kabartma işlenen mazgal meander motifi yer alırken, Katalog 7-9'da (fig. 7-9) bu bezek görülmez, ana sahne direk alt çerçeve ile son bulur. Anadolu mimari terrakottaları incelendiğinde, Düver antefikslerinin alt panelinde görülen kabartma mazgal meanderlerin kabartma işlenmiş benzeri yoktur. Ancak Ionia atölyeleri ile yakından ilişkili¹⁰⁶ olan ve MÖ 6. yy.ın ortalarına tarihlenen, ana sahnede kabartma giyoşların işlendiği Akalan frizlerinin¹⁰⁷ üst panelinde boyayla yapılmış mazgal meanderler olduğu görülür. Ion sanatının sevilen bezeklerinden birisi olan mazgal meander motifinin tıpkı Akalan'da olduğu gibi Düver'de de bezek olarak tercih edilmiş olması, bu mimari terrakottaların Phrygia atölyelerinden¹⁰⁸ çok Sardeis, dolaylı olarak da Ionia atölyeleri ile ilişkili¹⁰⁹ olduğunu

¹⁰³ Knoop 1987, 144-145, Fig. 97.5.

¹⁰⁴ Winter 1993, 180, Fig. 79.

¹⁰⁵ Cook 1981, 56-57, Fig. 42.

¹⁰⁶ Åkerström 1966, 130; Åkerström 1978, 323. Ayrıca bk. Akkurnaz 2013, 77.

¹⁰⁷ Macridy 1907, 173, Fig. 17-19; Åkerström 1966, 123, 130; Dönmez 2004, 70, Res.11.

¹⁰⁸ Phrygia atölyelerinin geleneklerin yansıtan Gordion ve Pazarlı mimari terrakottalarındaki bezeme repertuarında meander motifine henüz rastlanmamıştır.

¹⁰⁹ Ionia ve Sardeis mimari terrakottaları arasındaki atölye ilişkileri için bk. Ateşlier 2010, 226-230.

ortaya koyar. Düver antefikslerindeki bezeklerin Ionia atölyeleriyle ilintili olduğuna dair bir başka işaret ise MÖ 6. yy. sonu- erken 5. yy.a tarihlenen Miletos buluntusu bir eğimli sima¹¹⁰ üzerinde üst panelde boyayla yapılmış mazgal meanderin varlığıdır. MÖ 6. yy. Ionia üretimi seramikler üzerinde¹¹¹ mazgal meander motifinin yaygın olarak kullanıldığı görülür. Ionia'dan İtalya'ya göç eden Ionia'lı sanatçıların ürünleri olup, Ionia atölyelerinin devamı niteliğinde olan ve Geç Arkaik Döneme tarihlenen Caere hydriaları üzerinde, özellikle dudak kenarında¹¹² mazgal meander motifi sevilerek kullanılmıştır. Ionia atölyeleri ile ilişkili olan bu mazgal meander motifinin antefiksler üzerinde tercih edilmesi, antefikslerdeki diğer bezeklerde de görüldüğü gibi aynı tasarım düşüncesinin sonucudur. Yani, Ionia bezeklerini kullanmayı seven, bu bezeklerle sahneler tasarlayabilen kişilerin işidir. Dolayısıyla, antefiksleri kalıplayan ve boyayan ellerin Ionia sanatındaki bezeme repertuarını gayet iyi bildikleri, hatta bu bezemeleri kalıplara işleme ve boyama konusunda usta oldukları rahatlıkla söylenebilir.

Pervaz Üzerine Boyayla Yapılmış Dörtgenler: Düver antefikslerinin¹¹³ pervaz şeklinde çıkıntılı çerçeveleri üzerine sevilerek işlendiği görülen boyayla yapılmış dörtgen bezekler (fig. 1-10) Arkaik Dönem mimari terrakotaları içinde Düver antefikslerine özgü tipik bezeme türüdür ve başka merkezlerde ele geçen antefikslerde bu tür bezeme görülmez. Boyayla yapılmış bu dörtgen dolgular, sadece Düver antefikslerinde değil, Düver buluntusu yanal¹¹⁴ ve eğimli¹¹⁵ simalardan, geison kaplama plakalarına¹¹⁶ kadar hemen hemen bütün Düver mimari terrakotalarında görülen bir bezektir. Düver mimari terrakotalarının en karakteristik motiflerinden

birisi olan bu dörtgenler, tıpkı antefikslerde olduğu gibi, diğer plakaların da üst ve alt pervazlarına açık renk astar zemin üzerine koyu renk boyayla yapılmıştır. Sardeis mimari terrakotalarından yıldız bezekli yanal simaların¹¹⁷ üst ve alt pervazında, grifon betimli yanal simaların¹¹⁸ ve at arabası yarışı tasvirli eğimli simaların¹¹⁹ alt pervazlarında benzer şekilde boyayla yapılmış dörtgenler olduğu görülür. Bu dörtgenler Sardeis ve Düver mimari terrakotalarının pervazlarındaki bezeme repertuarının ortak olduğunu ortaya koyarken, iki merkez arasındaki yoğun ilişkiye yeni kanıtlar oluşturmaktadır. Akalan buluntusu yanal simalar¹²⁰ ve friz plakalarında¹²¹ üst pervazlarda Düver mimari terrakotalarının vaz geçilmez motifi olan dörtgenlere benzer boyayla yapılmış bezekler yer alır. Düver ve Akalan dörtgenleri gerek açık renk astar zemin üzerine koyu renk boya ile yapılmış olması, gerekse dörtgenlerin kenarına ince bir çizgi halinde çerçeve çizilmiş olması nedeniyle şaşırtıcı derece birbirine benzemektedir. Yukarıda mazgal meanderleri değerlendirirken ifade edildiği gibi Düver ve Akalan bezeklerinde görülen ilişkiyi Sardeis ve Ionia atölyeleri¹²² üzerinden yorumlamak gerekir. MÖ 6. sonu- erken 5. yy.a tarihlenen Miletos buluntusu bir eğimli sima¹²³ üzerinde de ana sahnenin altında ince bir pervaz halinde boyayla yapılmış dörtgen dizisi görülmektedir. Düver örneklerine benzer şekilde açık renk astar üzerine kırmızı ve siyah tonlarında işlenen bu dörtgenler Düver malzemelerine göre geç bir tarihte yapılmıştır. Miletos'tan ele geçen bu sima, aralarındaki yarım yüzyıllık zaman farkına rağmen, atölye ilişkilerine işaret eden anılmaya değer bir örnektir. Bezeğin kökenine dair bir diğer önemli karşılaştırma grubu ise Ionia atölyeleriyle ilişkili seramiklerdir. Oryantalizan ve Arkaik Dönem Ion ve Karia seramikleri¹²⁴ üzerinde de sıklıkla bu boyayla yapılmış dörtgenleri görmek mümkündür.

¹¹⁰ Åkerström 1966, 103, Taf. 54.1; Winter 1993, 240; Zimmermann 2007, 633, Taf. 80.1.

¹¹¹ Walter-Karydi 1973, 8, 40-41, Abb. 9, 47, Taf. 83. No.616.

¹¹² Hemelrijk 1984, 104, Fig. 61, Pl. 1c-d, 4d, 5b, 6a-d, 7a-b, 25, 48c, 51a-b, 86a, 95a,c, 115a, 128a, 143a,c,f.

¹¹³ Thomas 1964-65, 64-68, Fig. 5, 8-14; Åkerström 1966, 223, Abb. 70.4-5; Cummer 1970, 59-60, Fig. 5, Lev. 4; Johansen 1994, 235-236, Fig. 176-179; Buzzi 1999, 63-67, Abb. 24, Kat. 5-12; Glendinning 2007, 237; Kahya 2012, 171-196.

¹¹⁴ Cummer 1970, 59, Fig. 5; Winter 1993, 245; Buzzi 1999, 58-59, Abb. 21-22; Glendinning 2007, 244.

¹¹⁵ Cummer 1970, 60-62, Fig. 2, Lev. 2; Buzzi 1999, 74-82, 118-121, Abb. 28-31, Kat. 20-23; Uçankuş 2002, 199; Kahya 2012, 134-170.

¹¹⁶ Ana sahnesi figürlü geison kaplama plakaları için bk. Åkerström 1964, 49-53, Fig. 1-4; Thomas 1964-65, 64-66, Fig. 4-5; Åkerström 1966, 218-219, Abb. 70; Greifenhagen 1966, 44-47, Abb. 1-2; Johansen 1994, 234, Fig. 173; Buzzi 1999, 42-57, 98-100, Abb. 17-20, Kat. 1-2; Kahya 2012, 229-273. Ana sahnesi geometrik desenli geison kaplama plakaları için bk. Thomas 1964-65, 67-68, Fig. 6-7; Åkerström 1966, 223, Abb. 70.1-3; Cummer 1970, 56-57, Fig. 3, Lev. 2-3; Johansen 1994, 233, Fig. 168-169; Buzzi 1999, 68-73, 111-117, Abb. 25-27, Kat. 13-19; Glendinning 2007, 239-241, 243.

¹¹⁷ Åkerström 1966, 74-75, Abb. 23, Taf. 45.1.

¹¹⁸ Åkerström 1966, 72, 95, Taf. 42; Ramage 1978, 25, Fig. 76; Hostetter 1994, 14-15, Fig. 37-42.

¹¹⁹ Demangel 1932, 145, Fig. 27; Åkerström 1966, 70-71, Taf. 39.1-3; Ramage 1978, 17-18, Fig. 38-40; Winter 1993, 237, 241; Hostetter 1994, 15-17, Fig. 32-33, 42-49.

¹²⁰ Macridy 1907, 172-173, Fig. 14, 15,16; Demangel 1932, 74, Fig. 14; Åkerström 1966, 122-123, 128-130, Abb. 39, Taf. 61.1-2, 62; Winter 1993, 243; Dönmez 2004, 70, Res. 10; Summerer 2008, 268, Fig. 4.

¹²¹ Macridy 1907, 173-174, Fig. 17-20; Åkerström 1966, 123, 130, Taf. 63.1-2; Dönmez 2004, 70, Res.11.

¹²² Ionia ve Sardeis mimari terrakotaları arasındaki atölye ilişkileri için bk. Ateslier 2010, 226-230.

¹²³ Åkerström 1966, 103, Taf. 54.1; Winter 1993, 240; Zimmermann 2007, 633, Taf. 80.1.

¹²⁴ Cook 1933-1934, 71, 94-95, Fig. 10.7, 19-20; Walter-Karydi 1973, 41, 91, 115, 134, 136, 138, Abb. 52, 162, Taf. 1. No.7, 78. No.652,598, 93. No.702c; Fazlıoğlu 1998, 64, 132-133, 276, Şek.Lev. 9.F-G, 15.G, 20.V.

Serbest Doldurma Motifi: Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi'nde korunan Düver antefikslerinden biri¹²⁵ (fig. 10) üzerinde, kenar çerçevesinde boyalı dörtgenler arasında boyayla yapılmış artı ve noktalardan oluşan bir serbest doldurma motifi yer alır¹²⁶. Bu motif Arkaik Dönem İon sanatında sıklıkla görülen bezeklerden olup, özellikle MÖ 6. yy. ortalarına tarihlenen Miletos üretimi seramikler üzerinde¹²⁷ doldurma motifi olarak sevilerek kullanılmıştır. Söz konusu motifin Düver antefiksi üzerinde kullanılmış olması, İonia atölyeleri ile Düver malzemeleri arasında sıkı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Güney İonia atölyeleri ile sıkı ilişki içinde olan Karia atölyelerinde üretilen ve MÖ 6. yy.ın ilk yarısına tarihlenen kaplar¹²⁸ üzerinde de bu doldurma motifinin bezenildiği görülür. Karia Orta ve Geç Orientalizan Dönem seramikleri olarak anılan bu kaplar üzerindeki motif ile Düver antefiksindeki bezeğin tamamen aynı olması, İon sanatı ve bezeme anlayışının yayılımını ve Düver malzemelerinin üretim kökeni hakkında fikir vermektedir. MÖ 530'dan sonra üretilen Caere hydrialarının dudak kenarlarındaki¹²⁹ mazgal meanderler arasında da açık zemin üzerine koyu renk boyayla yapılmış artı motifleri olduğu görülür. İki farklı coğrafyadan ele geçen İonia etkili bu eserler üzerinde aynı motifin, aynı tarz işlenmiş olması kökenin ortak atölyelere dayandığına şüphe bırakmaz. MÖ 570'den önceye tarihlenen Sardeis buluntusu bir Lebes üzerinde¹³⁰ ve MÖ 6. yy. ortalarına tarihlenen Sardeis'te bulunmuş bir başka Lebes üzerinde¹³¹ de doldurma motifi olarak bu bezeğin aynısı görülür ve İonia kökenli bu ortak motifin Sardeis ve Düver'de kullanılması bile, İonia atölyelerinin Sardeis üzerinden Düver'i etkilediğini ortaya koymaktadır.

4. BÖLGELER ARASI ETKİLEŞİM

Yukarıda çeşitli konu başlıkları altında detaylıca değinildiği gibi Düver antefiksleri yoğun şekilde İon sanatı etkileri taşımakta, ana sahnelerde işli palmetler¹³², alt pervazlardaki mazgal meanderler, dış çerçeveleri oluşturan pervazlar üzerindeki doldurma dörtgenler ve artı şeklindeki serbest doldurma motifi gibi bezeklerin hepsi İonia atölyelerinin eserlerinde sıklıkla kullanılmış

olan süsleme unsurlarıdır. Phrygia Bölgesi'ne yakın bir noktada yer almasına (fig. 11) rağmen, Gordion mimari terrakottalarından çok Sardeis buluntusu mimari terrakottalar ile ilişki içindedir¹³³. Sardeis üzerinden Düver ve civarında iş yapan atölyelerin üretimi olan bu antefiksler olasılıkla İonia atölyelerinin¹³⁴ bezeme repertuarına hakim ve bu bezekleri kullanmayı bilen ve seven kişiler tarafından üretilmiştir. İonia sanatı ile yakın ilişki içindeki Güney İtalya'da, özellikle de Tarentum'dan¹³⁵ ele geçen ana sahneleri kabartma palmetlerin işlendiği yarım disk biçimli antefiksler¹³⁶ gerek form özelliği, gerekse bezeme yönünden Düver antefiksleri ile oldukça benzerdir. Ana sahnelerinde volütlerden çıkan 6, 7 yapraklı palmetlerin işlendiği bu Tarentum yarım disk biçimli antefiksler ile Düver örneklerinin şaşırtıcı biçimde benzer olması ve iki uzak coğrafyada paralel işçiliğe sahip, aynı işlevli eserler üretilmesi her iki örneğin de ortak bir kökenden beslendiğine şüphe bırakmaz.

5. ANTEFİKSLERİN ÜRETİM SÜRECİ

Antefiks üretiminde bilindiği üzere, arkada yer alan kapama kiremidi ile ön tarafta yer alan bezemeli kısım ayrı kalıplarda şekillendirilip, birleştirilmektedir¹³⁷. Daha sonra fırınlanma, boyama aşamalarına geçilmekte, en son ise, önceden ölçüleri belirlenerek üretimi tamamlanan antefiksler çatı üzerlerine yerleştirilmektedir. Mimari terrakottaları üreten kişiler ile çatıların ölçülerini belirleyip, ahşap hatılları ve mertekleri kurgulayan ve çatıları kuran kişilerin farklı ustalar olması gerektiği düşüncesiyle¹³⁸, bu çalışmanın kapsamını aşan bu konunun üzerinde fazla durmadan antefikslerin üretim özelliklerinden bahsetmek yerinde olacaktır.

Katalog 1 (fig. 1) ve Katalog 2'deki (fig. 2) 3 yapraklı palmet bezekli antefikslerin aynı ölçülerde olması ve dış çerçevelerinin ince bırakılması ortak özellik olmakla birlikte, palmet yapraklarının ayrıntılarına bakıldığında farklılıklar görülmektedir. Katalog 1'de yapraklar Katalog 2'ye göre biraz daha ince ve ayrılmış şekilde yapılmış, Katalog 1'de yaprak uçları iç çerçeveye değerken, Katalog 2'de yaprak uçları ile çerçeve arasında boşluklar

¹²⁵Johansen 1994, 235, Fig. 177.

¹²⁶Kahya, doldurma motif için Sardeis ve Aiolis'ten birer örnek vermiş, ancak gerek motifi tarihleme konusunda, gerekse bezeğin İon sanatı ile olan ilişkisi ve İonia üretimi benzer örnekler üzerinde durmamıştır. Bk. Kahya 2012, 180.

¹²⁷Walter-Karydi 1973, 57-58, 64, Abb. 134, Taf. 78. No.598, Taf. 80. No.664, Taf. 81. No.606, Taf. 83. No.616. Bu bezeğin, diğer İonia atölyelerindeki örnekleri için bk. Walter-Karydi 1973, Taf. 98. No.721.a, Taf. 105. No.877, Taf. 123. No.1001.

¹²⁸Fazlıoğlu 1998, 148, 154-155, 199, 204, 207, Lev. 19, 28.

¹²⁹Hemelrijk 1984, 104, Fig. 61, Pl. 4d, 5b, 6a-d, 7a-b, 48c, 86a, 95a,c, 115a, 128a, 143c,f.

¹³⁰Greenewalt 2010, 117, 476, Res. 16, No.90.

¹³¹Greenewalt 2010, 107, Res. 1.

¹³²Samos üretimim steller üzerinde palmet motifleri için bk. Buschor 1933, 22-46.

¹³³Düver ve Sardeis mimari terrakottalarının ilişkisi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. Kahya 2012, 309-311.

¹³⁴İonia ve Sardeis mimari terrakottaları arasındaki atölye ilişkileri için bk. Ateşlier 2010, 226-230.

¹³⁵Tarentum civarına yerleşen İon kolonistler hakkında bk. Astour 1985, 28, 36.

¹³⁶Knoop 1987, 144, 208, Fig. 97.4-5.

¹³⁷Knoop 1987,218-225; Sapirstein 2008, 341.

¹³⁸Figürlü sahneler, bitkisel ve geometrik desenlerle bezenmiş mimari terrakottaların üretim sürecinde sanatçı ellerin iş yapması gerektiğini, ahşap konstrüksiyon ve çatı kurma gibi işlerde marangoz ustaların rol aldığını söylemek mümkündür. Bu konu hakkında daha detaylı değerlendirme için bk. Akkurnaz 2013, 434-439.

oluşturmuştur. Dolayısıyla aynı tip olan bu 2 antefiks ayrı kalıplarda şekillendirilmiştir. Boyama işçiliğine baktığımızda ise aynı renk ve tonlarda boyandıkları anlaşılmaktadır. Dış çerçevede boyayla yapılmış dolgu dörtgenlerde farklılık görülmekte, Katalog 2'de 7 adet ve daha seyrek yerleştirilmiş iken, Katalog 1'de 11 adet ve daha sık dörtgenler vardır. Ayrı kalıplardan çıkan bu 2 eserin boyama özellikleri de farklıdır. Kil özelliklerine bakıldığında ortaktır, hamurların iyi yoğrulmuş olduğu, içlerinde iri taşçıl malzeme kullanılmadığı, kil renginin sarımtırak kırmızı olduğu görülür.

Yaklaşık olarak aynı ölçülere sahip olan Katalog 3 (fig. 3) ve Katalog 4'deki (fig. 4) 5 yapraklı palmet bezekli antefiksler genel görünüş ve tip olarak aynı olmak birlikte, Katalog 4'de yapraklar Katalog 3'e göre daha ince, oran olarak hafif uzundur ve yaprak uçları daha küt kesilmiştir. Aynı şekilde Katalog 4'de alt pervazdaki mazgal meander kabartması diğerine oranla daha ince profilli ve zemine yayılmış vaziyettedir. Dolayısıyla aynı tipe ait olan bu iki örnek 2 farklı kalıptan çıkmış eserlerdir. Boyama özellikleri de farklılık göstermekte, Katalog 3 mora yakın kırmızı tonda ve siyah renkte boyanmış iken, Katalog 4 kırmızı ve siyah renklerle boyanmıştır. Her iki eserde de dış çerçevede boyayla yapılmış 7 adet dolgu dörtgen vardır, ancak eserlerdeki bu dörtgenlerin konumu aynı değildir. Katalog 4'de dörtgen aralıkları orantılı iken, Katalog 3'de dörtgenler sol tarafta seyrek, sağ tarafta yığılmıştır. Katalog 3'de dörtgen çerçeveleri yanlarda ayrı çizgi ile belirtilmişken, Katalog 4'de ayrılmadan siyah boya ile vurgulanmıştır. Bu 2 eserin kalıplaması ayrı yapıldığı gibi boyaması da farklılıklar göstermektedir. Kil özelliklerine bakıldığında ortaktır, hamurların iyi yoğrulmuş olduğu, içlerinde iri taşçıl malzeme kullanılmadığı, kil renginin sarımtırak kırmızı olduğu görülür.

Katalog 5 (fig. 5) ve Katalog 6'deki (fig. 6) 7 yapraklı palmet bezekli antefiksler yaklaşık olarak aynı ölçülere sahip olmakla birlikte kabartma bezek detayları ve kullanılan boya renkleri farklıdır. Katalog 5'de yapraklar daha etli ve kökten uça kadar orantılı iken, Katalog 6'da yapraklar diğer örneğe göre hafif uzun yapılmış, yaprakların kökü, sıkışmış izlenimi verecek biçimde ince, aşağıdan yukarıya doğru orantısız işlenmiştir. İki örneğin volütleri de farklıdır, Katalog 5'de volütün yanlarda doğru açılan dal kökleri de diğerine göre daha etli yapıdadır. Dolayısıyla aynı tipe ait olan bu antefikslerin kabartma detayları ve oranları, bunların 2 farklı kalıpta üretilmiş olduklarını ortaya koyar. Boyama özellikleri de farklılık göstermekte, Katalog 5 krem astar ve siyah renkte boyanmış iken, Katalog 6 kırmızı ve siyah renklerle boyanmış, ayrıca Katalog 6'da yaprakların kenarlarına siyah boya ile ince bir çerçeve çekilmiştir. Her iki örnekteki dış çerçevelere boyayla yapılmış

dolgu dörtgenler farklıdır ve sayı, form ve boya işçiliği yönünden birbirine benzemez. Katalog 5'de dörtgenler daha büyük ve enli iken, Katalog 6'da dörtgenler daha küçük ve dikey forma sahiptir. Katalog 6'da dörtgen çerçeveleri yanlarda ayrı çizgi ile belirtilmişken, Katalog 5'de bu ayrıntı görülmez. Bu 2 eserin kalıplaması ve boyamasındaki bariz farklılıklar, aynı ölçülerdeki eserlerin üretiminde farklı kalıplar kullanıldığını ve boyama aşamasında da birden fazla kişinin bunları boyadığını kanıtlamaktadır. Kil özelliklerine bakıldığında ise ortaktır, hamurların iyi yoğrulmuş olduğu, içlerinde iri taşçıl malzeme kullanılmadığı, kil renginin kırmızıya yakın olduğu görülür.

Katalog 7 (fig. 7) ve Katalog 8'de (fig. 8) yer alan 5 yapraklı palmet bezekli antefiksler gerek ölçüleri gerekse bezekleri yönünden aynıdır. Altta meander paneli olmamasıyla, Katalog 3 ve Katalog 4'de yer alan diğer 5 yapraklı gruptan ayrılır. Her iki örnekte de volütlerin dönüşü, palmet yapraklarının yapısı ve sahneye yerleştiriliş biçimleri gibi ayrıntılar incelenmiş, bunların aynı kalıptan çıktıkları tespit edilmiştir. Boyama özellikleri de paralel olup, volütler, palmet yaprakları ve çerçeveler aynı sırayla ve aynı renkler kullanılarak, krem astar ve siyah renkte boyanmıştır. Her iki eserde de dış çerçevede siyah boyayla yapılmış 6 adet dolgu dörtgen görülmektedir. İki eser arasındaki tek fark ise bu dörtgenlerin pervaz üzerinde farklı yerlere yerleştirilmesidir. Kil özelliklerine bakıldığında ise ortaktır, hamurların iyi yoğrulmuş olduğu, içlerinde iri taşçıl malzeme kullanılmadığı, kil renginin kırmızıya yakın olduğu görülür.

Katalog 9'daki (fig. 9) 6 yapraklı palmet bezekli antefiks, bu çalışmada ele alınan eserler içinde tek örnek olduğu için, daha önceden yayımlanmış olan aynı ölçülere ve bezeklere sahip Düver buluntusu antefikslerle¹³⁹ karşılaştırılabilir. Yayımlanmış örnekler ile bu eser arasında volüt sarmallarının biçimi ve palmet yapraklarının işleniş kalıp farklılığı olduğunu ortaya koyarken, kullanılan renkler ve boyama detayları eserlerin farklı ellerden çıktığına şüphe bırakmaz. Kil özelliğine bakıldığında ise hamurun iyi yoğrulmuş olduğu, içinde iri taşçıl malzeme kullanılmadığı, kil renginin sarımtırak kırmızı olduğu görülür.

9 örnek üzerinden 8 farklı kalıp tespit edilmesi, Düverde antefiksli çatı sisteminin yaygın olduğunu, yoğun miktarda antefiks üretimine ihtiyaç duyulduğunu düşündürmektedir. Nitekim Anadolu'daki en büyük mimari terrakotta buluntu grubundan birisi olan ve dünyanın dört bir tarafındaki müzelere dağılmış durumdaki Düver mimari terrakotaları, özellikle

¹³⁹Thomas 1964-65, 67-68, Fig. 12; Buzzi 1999, 109; Kahya 2012, 181-183.

antefiksler dikkate alınır¹⁴⁰, üretim yoğunluğu ve kalıp gereksinimi anlaşılabilir. Düver antefikslerinde, 9 antefiks 8 farklı kalıpta üretilecek kadar çok kalıp çeşitliliği varken, kullanılan renkler ise sınırlı olmuş, siyah, krem, kırmızı ve bunların tonları tercih edilmiştir¹⁴¹.

6. TARİHLEME

Anadolu'da ele geçen mimari terrakotalar arasında önemli bir grubu oluşturan Düver mimari terrakotaları pek çok çalışmaya konu olmuş, antefikslerin de içinde yer aldığı bu eserlerin üretim tarihleri konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Åkerström¹⁴² tarafından antefikslerin de içinde yer aldığı Düver mimari terrakotaları MÖ 6. yy. 3. çeyreğine tarihlenmekte, Thomas¹⁴³ ise, MÖ 6. yy.ın ortalarından öncesini önermekte ve en geç tarihli eserlerin ise antefiksler olduğunu ileri sürmektedir. Düver eserleri üzerine çalışma yapan Greifenhagen¹⁴⁴ genel olarak MÖ 6. yy.ın ortalarına ait olduklarını düşünmüş, Burdur Arkeoloji Müzesi'nde korunan örnekleri çalışıp, restitüsyon önerisi veren Cummer¹⁴⁵ ise MÖ 6. yy.dan öncesine ait olduğunu düşündüğü Phrygia kaya anıtlarıyla kıyaslamış, ama tarihlleme yapmamıştır. Serdaroğlu¹⁴⁶, Düver malzemelerini MÖ 525 civarına yerleştirirken, Winter¹⁴⁷ MÖ 6. yy.ın 3. çeyreğine tarihlenmektedir. Buzzi çalışmasında¹⁴⁸ kendinden önceki araştırmaların önerdiği tarihllemeleri dile getirmiş ve MÖ 6. yy. İonia bezeklerine atıfta bulunarak MÖ 6. yy.ın 3. çeyreğine ait olduklarını belirtmiştir. Düver mimari terrakotaları üzerine Doktora Tezi hazırlayan Kahya¹⁴⁹ ise, MÖ 6. yy.ın 2. çeyreğini ve ortalarını önermektedir. Önceki araştırmacıların değerlendirmeleri ve önerilerinde sunmuş oldukları tarihllemelerin MÖ 6. yy.ın ortalarına odaklandığı görülmektedir. Yukarıda çeşitli başlıkları altında yapılan detaylı karşılaştırmalı değerlendirmeler ve ulaşılan sonuçlar Düver antefikslerinin MÖ 6. yy.ın ortalarında veya hemen sonrasında üretildiklerini ortaya koymaktadır.

7. SONUÇ

Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi'nde korunan Düver buluntusu 9 adet pişmiş toprak antefiks ölçüleri ve bezekleri dikkate alınarak üretim, üslup ve mimari özellikler gibi çeşitli konularda değerlendirilmiştir. Lakonia tipi kiremitler olan yarım disk biçimli bu antefikslerin merkezindeki ana sahnede kabartma işlenmiş 3 yapraklı, 5 yapraklı, 6 yapraklı ve 7 yapraklı palmetlerle 4 farklı tip bezek olmasına rağmen, ölçüleri bunların iki farklı gruba ait olduğunu göstermiştir. Ölçülerine göre 1. Grup Katalog 1-4 (fig. 1-4), 2. Grup Katalog 5-9 (fig. 5-9) olmak üzere iki farklı gruba ait oldukları ve bu grupların en azından 2 farklı çatıya kaplandıkları belirlenmiştir. Kalıplama ve boyamadan kaynaklı bezek çeşitliliği olmakla birlikte, ölçülerine bakıldığında ve dolayısıyla da mimari işlevleri dikkate alındığında Düver antefiksleri 2 ana gruptur, tüm örnekler bu 2 ana grubun varyasyonlarıdır.

Yukarıda detaylıca vurgulandığı üzere; palmet kullanımı ve palmetlerin tipi, palmet köklerinden çıkan volütler, alt panellerde kabartma işlenmiş mazgal meanderler, kenar pervazlarında ise boyayla yapılmış dolgu dörtgenler, eserlerin bezeme repertuarı ve işçiliği hakkında net fikir vermektedir. İonia sanatının etkilerini taşıdığı, Phrygia örneklerinden çok Lydia atölyeleriyle ilişkili oldukları, İonia üslubunda iş yapan sanatçılar tarafından üretildikleri tespit edilmiştir. İonia ve Sardeis arası iş yapan gezici usta-sanatçılar olduğu bilinmekte, benzer durumun Sardeis ile Düver arasında da olduğu söylenebilir.

Üretim süreçlerinin değerlendirilmesi sonucu 9 adet antefiksin 8 ayrı kalıpta üretildiği saptanmış, boyama aşamasında krem astar, kırmızı ve tonları, siyaha yakın bej ve siyah renklerin kullanıldığı belirlenmiştir. Diğer Düver buluntusu mimari terrakotalar ile üretim tarihi açısından uyumluluk göstermekte, bezeklerin stili dönemin diğer eserleri üzerindeki motiflerle karşılaştırılmış, MÖ 6. yy.ın ortaları veya hemen sonrasında üretildikleri sonucuna varılmıştır.

Anadolu'daki en büyük buluntu grubundan birisi olan ve çoğunluğu bilinmeyen yöntemlerle yurt dışına kaçırılarak, şu an dünyanın pek çok müzesine dağılmış olan Düver mimari terrakotaları, Arkaik Dönem Anadolu buluntu merkezleri (fig. 11) içinde kendine has özellikler sergiler ve diğer merkezlerden kolaylıkla ayırt edilebilirler. Günümüzde halen uluslararası müzayedelerde satılarak bir bilinmeze yolculuk eden veya müzelerin depolarında saklanan Düver buluntularının da yayınlanması ülkemiz ve arkeoloji adına temenni edilmektedir. İlerde yapılacak yeni yayınlar, genel anlamda Arkaik Dönem mimarlığı, özelde Düver çatı tiplerini anlamamız, bölgeler arası etkileşim ve atölye ilişkilerini daha da netleştirmek adına büyük önem arz etmektedir.

¹⁴⁰Thomas 1964-65, 64-68, Fig. 5, 8-14; Åkerström 1966, 223, Abb. 70.4-5; Cummer 1970, 59-60, Fig. 5, Lev. 4; Johansen 1994, 235-236, Fig. 176-179; Buzzi 1999, 63-67, Abb. 24, Kat. 5-12; Glendinning 2007, 237; Kahya 2012, 171-196.

¹⁴¹Diğer Düver mimari terrakotalarında kullanılan renk skalası için bk. Kahya 2012, 289.

¹⁴²Åkerström 1964, 53; Åkerström 1966, 221.

¹⁴³Thomas 1964-65, 69-70.

¹⁴⁴Greifenhagen 1966, 47.

¹⁴⁵Cummer 1970, 70-71.

¹⁴⁶Serdaroğlu 1982, 351, 354, Abb. 7.

¹⁴⁷Winter 1993, 244.

¹⁴⁸Buzzi 1999, 92-93.

¹⁴⁹Kahya 2012, 196.

KATALOG**Katalog No: 1**

Müze Envanter No: 3483, Müzedeki Yeri: Sergide, vitrin içindedir.

Tam Boy Yükseklik: 15.5 cm., Tam Boy Genişlik: 20.5 cm.

Tanım: Yarım disk biçimli antefiks kırılmamış, orijinal tek parça halindedir. Üst pervaz üzerinde küçük kopmalar var, sol kısımda çatlak olduğu görülmektedir. Üzerindeki bezekler kabartma olup, kırmızımsı kahverengi astar üzerine mora yakın kırmızı ve siyaha yakın koyu bej boya ile renklendirme yapılmıştır. Merkezde yarım disk biçimli ve siyaha yakın koyu bej renge boyanmış kabartma çerçeve içinde ana bezek yer alır. Ana bezek olarak, altta iki yana kıvrılmış kabartma volütler arasından çıkan 3 yapraklı palmet görülür. Volütler siyaha yakın koyu bej boya, palmet yaprakları ise dönüşümlü olarak mora yakın kırmızı ve siyaha yakın koyu bej boya ile renklendirilmiştir. Altta ayrı bir panel içinde boyası aşınmış 4 kıvrımlı kabartma mazgal meander işlenmiştir. Dış çerçeve ince bir pervaz şeklindedir, üzerinde dönüşümlü olarak mora yakın kırmızı ve siyaha yakın koyu bej boya ile yapılmış 11 adet küçük dörtgen dolgu vardır.

Müze Katalog Bilgisi: Johansen 1994, 236.

Katalog No: 2

Müze Envanter No: 3484, Müzedeki Yeri: Sergide vitrin içindedir.

Tam Boy Yükseklik: 14.7 cm., Tam Boy Genişlik: 20 cm.

Tanım: Yarım disk biçimli antefiks kırılmamış, orijinal tek parça halindedir. Üzerindeki bezekler kabartma olup, kırmızımsı kahverengi astar üzerine mora yakın kırmızı ve siyaha yakın koyu bej boya ile renklendirme yapılmıştır. Merkezde yarım disk biçimli ve mora yakın kırmızı renge boyanmış kabartma çerçeve içinde ana bezek yer alır. Ana bezek olarak, altta iki yana kıvrılmış kabartma volütler arasından çıkan 3 yapraklı palmet görülür. Volütler siyaha yakın koyu bej boya, palmet yaprakları ise dönüşümlü olarak mora yakın kırmızı ve siyaha yakın koyu bej boya ile renklendirilmiştir. Altta ayrı bir panel içinde siyaha yakın koyu bej boyalı, 4 kıvrımlı kabartma mazgal meander işlenmiştir. Dış çerçeve ince bir pervaz şeklindedir, üzerinde dönüşümlü olarak mora yakın kırmızı ve siyaha yakın koyu bej boya ile yapılmış 7 adet küçük dörtgen dolgu vardır.

Müze Katalog Bilgisi: Johansen 1994, 236, Fig. 179.

Katalog No: 3

Müze Envanter No: 3482, Müzedeki Yeri: Sergide, vitrin içindedir.

Tam Boy Yükseklik: 14.5 cm., Tam Boy Genişlik: 20 cm.

Tanım: Yarım disk biçimli antefiks kırılmamış, orijinal tek parça halindedir. Üzerindeki bezekler kabartma olup, kırmızımsı kahverengi astar üzerine mora yakın kırmızı ve siyah boya ile renklendirme yapılmıştır. Merkezde yarım disk biçimli ve mora yakın kırmızı renge boyanmış kabartma çerçeve içinde ana bezek yer alır. Ana bezek olarak, altta iki yana kıvrılmış kabartma volütler arasından çıkan 5 yapraklı palmet görülür. Volütler siyah boya, palmet yaprakları ise dönüşümlü olarak siyah ve mora yakın kırmızı boya ile renklendirilmiştir. Altta ayrı bir panel içinde siyaha boyanmış 6 kıvrımlı kabartma mazgal meander işlenmiştir. Dış çerçeve etli kalın bir pervaz şeklindedir, üzerinde dönüşümlü olarak mora yakın kırmızı ve siyah boya ile yapılmış 7 adet küçük dörtgen dolgu var, pervaz kenarları siyah boya ile çizgi halinde çerçevelenmiştir.

Müze Katalog Bilgisi: Johansen 1994, 236, Fig. 178.

Katalog No: 4

Müze Envanter No: 3481, Müzedeki Yeri: Sergide, vitrin içindedir.

Tam Boy Yükseklik: 14 cm., Tam Boy Genişlik: 19.5 cm.

Tanım: Yarım disk biçimli antefiks kırılmamış, orijinal tek parça halindedir. Üzerindeki bezekler kabartma olup, bej rengi astar üzerine kırmızı ve siyah boya ile renklendirme yapılmıştır. Merkezde yarım disk biçimli ve kırmızı renge boyanmış kabartma çerçeve içinde ana bezek yer alır. Ana bezek olarak, altta iki yana kıvrılmış kabartma volütler arasından çıkan 5 yapraklı palmet görülür. Volütler siyah boya, palmet yaprakları ise dönüşümlü olarak kırmızı ve siyah boya ile renklendirilmiştir. Altta ayrı bir panel içinde siyaha boyanmış 6 kıvrımlı kabartma mazgal meander işlenmiştir. Dış çerçeve etli kalın bir pervaz şeklindedir, üzerinde dönüşümlü olarak kırmızı ve siyah boya ile yapılmış 7 adet küçük dörtgen dolgu var, pervaz kenarları siyah boya ile çizgi halinde çerçevelenmiştir.

Müze Katalog Bilgisi: Johansen 1994, 236.

Katalog No: 5

Müze Envanter No: 3478, Müzedeki Yeri: Sergide, vitrin içindedir.

Tam Boy Yükseklik: 15.5 cm., Tam Boy Genişlik: 24 cm.

Tanım: Yarım disk biçimli antefiks, orijinal tek parça halindedir. Sol köşe kırıktır. Üzerindeki bezekler kabartma olup, krem rengi astar üzerine siyah, kırmızı ve krem astar boya ile renklendirme yapılmıştır. Merkezde yarım disk biçimli ve kırmızı renge boyanmış kabartma çerçeve içinde ana bezek yer alır. Ana bezek olarak, altta iki yana kıvrılmış kabartma volütler arasından çıkan 7 yapraklı palmet görülür. Volütler siyah boya, palmet yaprakları ise dönüşümlü olarak krem astar ve siyah boya ile renklendirilmiştir. Altta ayrı bir panel içinde siyaha boyanmış 7 kıvrımlı kabartma mazgal meander işlenmiştir. Dış çerçeve etli kalın bir pervaz şeklindedir, üzerinde siyah boya ile yapılmış 5 adet dörtgen dolgu var, pervaz kenarları siyah boya ile çizgi halinde çerçevelenmiştir.

Müze Katalog Bilgisi: Johansen 1994, 235.

Katalog No: 6

Müze Envanter No: 3477, Müzedeki Yeri: Sergide, vitrin içindedir.

Tam Boy Yükseklik: 14.5 cm., Tam Boy Genişlik: 23.5 cm.

Tanım: Yarım disk biçimli antefiks kırılmamış, orijinal tek parça halindedir. Üzerindeki bezekler kabartma olup, krem rengi astar üzerine siyah, kırmızı ve krem astar boya ile renklendirme yapılmıştır. Merkezde yarım disk biçimli ve siyah renge boyanmış kabartma çerçeve içinde ana bezek yer alır. Ana bezek olarak, altta iki yana kıvrılmış kabartma volütler arasından çıkan 7 yapraklı palmet görülür. Volütler siyah boya, palmet yaprakları ise dönüşümlü olarak siyah ve kırmızı boya ile renklendirilmiştir. Altta ayrı bir panel içinde siyaha boyanmış 7 kıvrımlı kabartma mazgal meander işlenmiştir. Dış çerçeve etli kalın bir pervaz şeklindedir, üzerinde siyah boya ile yapılmış 10 adet küçük dörtgen dolgu var, pervaz kenarları siyah boya ile çizgi halinde çerçevelenmiştir.

Müze Katalog Bilgisi: Johansen 1994, 235, Fig. 176.

Katalog No: 7

Müze Envanter No: 3474, Müzedeki Yeri: Sergide, vitrin içindedir.

Tam Boy Yükseklik: 16.5 cm., Tam Boy Genişlik: 24.5 cm.

Tanım: Yarım disk biçimli antefiks kırılmamış, orijinal tek parça halindedir. Üzerindeki bezekler kabartma olup, krem rengi astar üzerine siyah ve krem astar boya ile renklendirme yapılmıştır. Merkezde yarım disk biçimli ve siyah renge boyanmış kabartma çerçeve içinde ana bezek yer alır. Ana bezek olarak, altta iki yana kıvrılmış kabartma volütler arasından çıkan 5 yapraklı palmet görülür. Volütler siyah boya, palmet yaprakları ise dönüşümlü olarak krem astar ve siyah boya ile renklendirilmiştir. Dış çerçeve etli kalın bir pervaz şeklindedir, üzerinde siyah boya ile yapılmış 6 adet küçük dörtgen dolgu var, pervaz kenarları siyah boya ile çizgi halinde çerçevelenmiştir.

Müze Katalog Bilgisi: Johansen 1994, 235.

Katalog No: 8

Müze Envanter No: 3476, Müzedeki Yeri: Sergide, vitrin içindedir.

Tam Boy Yükseklik: 16.5 cm., Tam Boy Genişlik: 24.5 cm.

Tanım: Yarım disk biçimli antefiks kırılmamış, orijinal tek parça halindedir. Üzerindeki bezekler kabartma olup, krem rengi astar üzerine siyah ve krem astar boya ile renklendirme yapılmıştır. Merkezde yarım disk biçimli ve siyah renge boyanmış kabartma çerçeve içinde ana bezek yer alır. Ana bezek olarak, altta iki yana kıvrılmış kabartma volütler arasından çıkan 5 yapraklı palmet görülür. Volütler siyah boya, palmet yaprakları ise dönüşümlü olarak krem astar ve siyah boya ile renklendirilmiştir. Dış çerçeve etli kalın bir pervaz şeklindedir, üzerinde siyah boya ile yapılmış 6 adet küçük dörtgen dolgu var, pervaz kenarları siyah boya ile çizgi halinde çerçevelenmiştir.

Müze Katalog Bilgisi: Johansen 1994, 235.

Katalog No: 9

Müze Envanter No: 3475, Müzedeki Yeri: Sergide, vitrin dışında duvardadır.

Tam Boy Yükseklik: 15.5 cm., Tam Boy Genişlik: 23 cm.

Tanım: Yarım disk biçimli antefiks kırılmamış, orijinal tek parça halindedir. Üst pervaz üzerinde küçük kopmalar var, sağ kısımda çatlak olduğu görülmektedir. Üzerindeki bezekler kabartma olup, krem rengi astar üzerine siyah ve krem astar boya ile renklendirme yapılmıştır. Merkezde yarım disk biçimli ve siyah renge boyanmış kabartma çerçeve içinde ana bezek yer alır. Ana bezek olarak, altta iki yana kıvrılmış kabartma volütler arasından çıkan 6 yapraklı palmet görülür. Volütler siyah boya, palmet yaprakları ise dönüşümlü olarak krem astar ve siyah boya ile renklendirilmiştir. Dış çerçeve etli kalın bir pervaz şeklindedir, üzerinde siyah boya ile yapılmış 7 adet küçük dörtgen dolgu var, pervaz kenarları siyah boya ile çizgi halinde çerçevelemiştir.

Müze Katalog Bilgisi: Herhangi bir yayında yer almamıştır.

KAYNAKÇA

ÅKERSTRÖM, Å. 1964.

“A Horseman from Asia Minor”, *Medelhavsmuseet Bulletin 4*. Stockholm: 49-53.

ÅKERSTRÖM, Å. 1966.

Die Architektonischen Terrakotten Kleinasien. Lund.

ÅKERSTRÖM, Å. 1978.

“Ionia and Anatolia–Ionia and the West. The Figured Architectural Terracotta Frieze: Its Penetration and Transformation in the East and in the West in the Archaic Period”, *The Proceedings of the Xth Classical Archaeology*. Ankara: 319-327.

AKKURNAZ, S. 2013.

Hacıbayramlar Arkaik Dönem Mimari Terrakotaları. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi. Aydın.

AKKURNAZ, S. 2015.

“Koranza Mimari Terrakotaları”, *Stratonikeia Çalışmaları 1: Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları* (Ed. B. Söğüt). İstanbul: 45-70.

ASTOUR, M.C. 1985.

“Ancient Greek Civilization in Southern Italy”, *Journal of Aesthetic Education Vol.19, No.1*. Urbana-Champaign: 23-37.

ATEŞLİER, S. 2000.

“Melanpagos’da Bulunmuş Bir Aiol Ante Başlığı”, *OLBA 3*. Mersin: 71-79.

ATEŞLİER, S. 2006.

“Euromos Arkaik Mimari Terrakotaları Üzerine İlk Gözlemler [First Preliminary Report on the Archaic Architectural Terracottas from Euromos]”, *Türk Arkeoloji Dergisi 8*. İzmir: 59-78.

ATEŞLİER, S. 2009.

“Euromos Arkaik Mimari Terrakotaları”, *26. Araştırma Sonuçları Toplantısı-2*. Ankara: 151-158.

ATEŞLİER, S. 2010.

“Lidya Pişmiş Toprak Mimari Levhaları (Lydian Architectural Terracottas)”, *Lidyalılar ve Dünyaları* (Ed. N.D. Cahill). İstanbul: 225-232, 452-456.

ATEŞLİER, S. 2011.

“Euromos Arkaik Mimari Terracotaları (Arkaik Tapınak Üzerine Düşünceler)”, *28. Araştırma Sonuçları Toplantısı-3*. Ankara: 123-137.

- ATEŞLİER, S. 2016.
“Archaic Architectural Terracottas from Euromos, Caria”, *Terracotta Figurines in the Greek and Roman Eastern Mediterranean: Production, Diffusion, Iconography and Function. Bulletin de Correspondance Hellénique Suppléments 54* (Eds. A. Muller/E. Lafl). Paris/Athens: 371-377.
- AUKTION 1992.
Auktion 60, Münzen Der Antike, Nümismatik Lanz München. München.
- BAKIR, G. 2007.
“2005 Yılı Klazomenai Kazısı”, *28. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*. Ankara: 185-202.
- BAKIR, T. 1991.
“Daskyleion”, *Höyük I*. Ankara: 75-84.
- BARAN, A. 2010.
Hekatomnidler Öncesinde Karia Mimarisi. Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları No:262. Ankara.
- BARLETTA, B.A. 1983.
Ionic Influence in Archaic Sicily: The Monumental Art. Gothenburg.
- BARLETTA, B.A. 2001.
The Origins of the Greek Architectural Orders. Cambridge.
- BAYBURTLUOĞLU, C. 1977.
Erythrai II: Pişmiş Toprak Eserler. Ankara.
- BUSCHOR, E. 1933.
“Heraion von Samos: Porosfriese; Altsamische Grabstelen”, *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung 58*. Athens: 1-46.
- BUZZI, S. 1999.
Die Architektonischen Terrakotten aus Düver. Zürich.
- CEVİZOĞLU, H. 2005.
Arkaik Dönem Klazomenai Kabartmalı Vazoları. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi. İzmir.
- CLARKE, J.–BACON, F.–KOLDEWEY, R. 1921.
Investigations at Assos 1881-1883. London.
- COOK, J.M. 1959-60.
“Greek Archaeology in Western Asia Minor”, *Archaeological Reports No.6*. 27-57.
- COOK, R.M. 1933-1934.
“Fikellura Pottery”, *The Annual of the British School at Athens Vol.34*. London: 1-98.
- COOK, R.M. 1981.
Clazomenian Sarcophagi. Mainz.
- COOK, R.M. – DUPONT, P. 1998.
East Greek Pottery. London.
- CUMMER, W.W. 1970.
“Burdur Müzesindeki Frig Çatı Kiremitleri”, *Anadolu 14*. Ankara: 29-71.
- DEMANGEL, R. 1932.
La Frise Ionique. Paris.
- DÖNMEZ, Ş. 2004.
“Akalan Hakkında Yeni Gözlemler”, *Anadolu Araştırmaları 17/1*. İstanbul: 67-91.
- FAZLIOĞLU, İ. 1998.
Karia Orientalizan Seramiği. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir.
- FIRATLI, N. 1978.
“New Discoveries Concerning The First Settlement of Ancient İstanbul-Byzantium”, *The Proceedings of the Xth Classical Archaeology 1973*. Ankara: 565-574.
- GLENDINNING, M.R. 1996a.
Phrygian Architectural Terracottas at Gordion. University of North Carolina-Chapel Hill.
- GLENDINNING, M.R. 1996b.
“A Mid-Sixth-Century Tile Roof System at Gordion”, *Hesperia Vol.65, No.1*. 99-119.
- GLENDINNING, M.R. 2002.
“Recovering the Lost Art of Phrygian Roof Tiling”, *Expedition 44/2*. Philadelphia: 28-35.
- GLENDINNING, M.R. 2007.
“Frig Pişmiş Toprak Mimari Levhaları”, *Friglerin Gizemli Uygarlığı* (Eds. Ş. Şentürk/H. Sivas/T. Tüfekçi Sivas). İstanbul: 181-187, 228-245.
- GRAEVE, V. 1990.
“Milet 1989”, *Istanbul Mitteilungen Band 40*. Tübingen: 37-78.
- GRAEVE, V. 1991.
“Milet 1990”, *Istanbul Mitteilungen Band 41*. Tübingen: 125-187.

- GREENEWALT, C.H. 2010.
“Lydia’da Çömlekçilik”, *Lidyalılar ve Dünyaları* (Ed. N.D. Cahill). İstanbul: 107-124, 457-481.
- GREIFENHAGEN, A. 1966.
“Ein Architektonisches TerrakottarelieF aus Kleinasien”, *Archäologischer Anzeiger 81*. Berlin: 44-47.
- GROSE, S.W. 1979.
Catalogue of The McClean Collection of Greek Coins Vol. III; Asia Minor, Farther Asia, Egypt, Africa. Chicago.
- GÜRGEZOĞLU, A. 2000.
Anadolu’da Ele Geçen Pişmiş Toprak Antefiksler ve Akroterler (Arkaik-Klasik Dönem). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- HEAD, B. 1892.
Greek Coins of Ionia, BMC Vol.12. London.
- HEMELRIJK, J.M. 1984.
Caeretan Hydriae. Mainz.
- HOSTETTER, E. 1994.
Lydian Architectural Terracottas: A Study in Tile Replication, Display and Technique. Atlanta.
- JOHANSEN, F. 1994.
Greece in the Archaic Period. Ny Carlberg Glyptotek. Copenhagen.
- KAHYA, T. 2012.
Düver Pişmiş Toprak Mimari Kaplama Levhaları ve Çatı Elemanları. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.
- KAHYA, T. 2017.
“Düver Mimari Terrakottalarının Dini Kontekst Bağlamında Olası Kullanımı Üzerine Düşünceler”, *PHASELIS III*. Antalya: 81-118.
- KENFIELD, J.F. 1990.
“An East Greek Master Coroplast at Late Archaic Morgantina”, *Hesperia Vol.59, No.1*. 265-274.
- KNOOP, R.R. 1987.
Antefixa Satricana. Sixth Century Architectural Terracottas from the Sanctuary of Mater Matuta at Satricum, Le Ferriere,-Scrinium 3, Satricum 1. Assen.
- KOCH, H. 1915.
“Studien zu den Campanischen Dachterrakotten”, *Römische Mitteilungen Band 30*. Roma: 1-115.
- KOLDEWEY, R. 1891.
Neandria. Berlin.
- KOŞAY, H.Z. 1941.
Pazarlı Hafriyatı Raporu/Les Fouilles de Pazarlı; Entreprises par la société d’histoire Turque. Ankara.
- LOHMANN, H. 2007.
“The Discovery and Excavation of the Archaic Panionion in the Mycale (Dilek Dağları)”, 28. *Kazı Sonuçları Toplantısı-2*. Ankara: 575-590.
- LOHMANN, H. 2008.
“Rescue Excavation of the Archaic Panionion in the Mycale (Dilek Dağları): 2nd Campaign”, 29. *Kazı Sonuçları Toplantısı-2*. Ankara: 265-280.
- MACRIDY, Th. 1907.
Une citadelle archaïque du Pont: fouilles du Musée Impérial Ottoman. Mitteilungen der Vorderasiatischen Gesellschaft 12/4. Berlin.
- MAYO, M.E. 1981.
“Architectural Terra Cottas from Phrygia”, *Arts in Virginia 21/2*. 28-35.
- RAMAGE, A. 1978.
Lydian Houses and Architectural Terracottas. Cambridge.
- RATTE, C. 1994.
“Archaic Architectural Terracottas from Sector Byzfort at Sardis”, *Hesperia Vol.63, No.3*. 361-390.
- RATTE, C. 2011.
Lydian Architecture: Ashlar Masonry Structures at Sardis (Archaeological Exploration of Sardis Report 5). Cambridge.
- ROBINSON, E.S.G. 1951.
“The Coins from the Ephesian Artemision Reconsidered”, *The Journal of Hellenic Studies Vol.71*. 156-167.
- SAMS, G.K. 2012.
“Friglerin Başkenti Gordion ve Mimari Yapıları/Gordion, the Capital City of the Phrygians and Its Buildings”, *Frigler: Midasın Ülkesinde, Anıtların Gölgesinde/Phrygians: In the Land of Midas, in the Shadow of Monuments* (Eds. T. Tüfekçi Sivas/H. Sivas). İstanbul: 52-75.
- SAMS, G.K.–TEMİZSOY, İ. 2012.
T. C. Kültür Bakanlığı Gordion Müzesi. Ankara.
- SAPIRSTEIN, P. 2008.
The Emergence Of Ceramic Roof Tiles in Archaic Greek Architecture. Faculty of the Graduate School of Cornell University. Ithaca/ New York.

- SCHEFOLD, K. 1950.
“Die Tonfriese von Pazarlı”, *Istanbul Forschungen Band 17*. Berlin: 137-148.
- SCHNEIDER, P. 1990.
“New Information from the Discovery of an Archaic Tiled Roof in Ionia”, *Hesperia Vol.59, No.1*. 211-222.
- SERDAROĞLU, Ü. 1982.
“Bautätigkeit in Anatolien unter der persischen Herrschaft”, *Palast und Hütte* (Eds. D. Papenfuss/V.M. Strocka). Mainz: 347-356.
- SHEAR, T.L. 1926.
Sardis Volume X: Terra-Cottas Part I; Architectural Terra-Cottas. Cambridge.
- SIMANTONI-BOURNIAS, E. 1990.
“Chian Relief Pottery and Its Relationship to Chian and East Greek Architectural Terracottas”, *Hesperia Vol.59, No.1*. 193-200.
- SUMMERER, L. 2008.
“Indigenous Responses to Encounters with the Greeks in Northern Anatolia: The Reception of Architectural Terracottas in the Iron Age Settlements of the Halys Basin”, *Meetings of Cultures in the Black Sea Region: Between Conflict and Coexistence: Black Sea Studies 8* (Eds. P. Guldager Bilde/J. Hjarl Petersen). Aarhus: 263-286.
- ŞAHİN, N.–ZUHAL, O.–PIŞKİN, C. 2012.
“Klaros 2010”, *33. Kazı Sonuçları Toplantısı- 4*. Ankara: 287-302.
- THOMAS, N. 1964-65.
“Recent Acquisitions by Birmingham City Museum”, *Archaeological Reports 11*. 63-70.
- TIRPAN, A.A. 1997.
“Buluntular Işığında Lagina ve Yakın Çevresi Tarihi Süreci”, *Selçuk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi Sayı 11*. Konya: 75- 93.
- TUCHELT, K. 1987.
“Bericht Über Die Arbeiten Der Didyma-Grabung 1985/86”, *8. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*. Ankara: 39-45.
- TUCHELT, K. 1988.
“Bericht Über Die Arbeiten Der Didyma-Grabung 1986”, *9. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*. Ankara: 77-87.
- UÇANKUŞ, H.T. 2002.
Ana Tanrıça Kybele'nin ve Kral Midas'ın Ülkesi: Phrygia. Ankara.
- WALTER-KARYDI, E. 1973.
Samische Gefäße des 6. Jahrhunderts v.Chr. Bonn.
- WEICKERT, C. 1960.
“Die Ausgrabung beim Athena-Tempel in Milet 1957”, *Istanbul Mitteilungen Heft 9/10*. 1-96.
- WINTER, N.A. 1990.
“Defining Regional Styles in Archaic Greek Architectural Terracottas”, *Hesperia Vol.59 No.1*. 13-32.
- WINTER, N.A. 1993.
Greek Architectural Terracottas From the Prehistoric to the End of the Archaic Period. Oxford.
- YILDIZHAN, H. 2008.
Erken Akhaemenid Dönemde Daskyleion. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir.
- ZIMMERMANN, K. 2007.
“Frühe Dachterrakotten aus Milet und dem Pontosgebiet”, *Frühes Ionien. Eine Bestandsaufnahme. Panionion-Symposion Güzelçamlı 26. September-1. Oktober 1999; Milesische Forschungen Band 5* (Eds. J. Cobet/V. Graeve/W.D. Niemeier/K. Zimmermann). Mainz: 631-636.